

Struktura a činnost Policie Slezského vojvodství na Těšínsku v letech 1938–1939

Mečislav Borák

Časopis Slezského zemského muzea, Série B – vědy historické, r. 62, 2013, s. 1-23.

ISSN 1211-3131.

Historie Těšínského Slezska v neklidných letech 1938–1939, kdy se v kontextu širších mezinárodních událostí opět oživil spor o jeho státní začlenění a necelý rok trvající polský zábor části československého Těšínska skončil německou okupací obou zemí, se bohužel ještě nedočkala monografického zpracování. Příspěvek si klade za cíl stručně zmapovat jedno z dosud méně známých témat tohoto období – historii, strukturu a činnost slezské policie, jež byla výkonným orgánem polské státní moci na obsazeném území. Patří to ke společným polským a českým dějinám i proto, že k aktérům oněch událostí – slezským policistům – patřilo několik set mladých mužů původem z Československa, nedlouho poté většinou povražděných sovětskou bezpečností v rámci tzv. katyňského zločinu. To bylo podnětem k uskutečnění výzkumu,¹ který vycházel z odborné literatury i archivních materiálů, jež se k historii slezské policie ve zmíněném období dochovaly. Patří k nim především fond Policie Slezského vojvodství ve Státním archivu v Katovicích,² jehož součástí jsou personální spisy a osobní kartotéky slezských policistů,³ stejně jako rozkazy hlavního velitelství. I když měl fond pohnuté osudy⁴ a je značně torzovitý, umožnil nám zrekonstruovat strukturu policejních jednotek na Těšínsku. Česká odborná literatura si slezské policie všímala jen zcela okrajově, ale ani v polské dosud neexistuje komplexní monografie na toto téma. Lze však vhodně využít monografií o polské státní policii, k níž bývá ta slezská přiřazována, a celé řady drobných odborných prací a studií, které v textu zmíníme. Historickou, politickou, diplomatickou či vojenskou rovinu událostí z let 1938–1939 sledujeme jen v nezbytné

¹ Výzkum se uskutečnil v rámci interního grantového projektu Slezského zemského muzea v Opavě č. IGS201110 a jeho výstupem je i tento příspěvek.

² Státní archiv v Katovicích (*Archiwum Państwowe w Katowicach*, dále jen APK), fond Policie Slezského vojvodství (*Policja Województwa Śląskiego*, dále jen PWŚl.). Blíže viz Edward DŁUGAJCZYK, *Inwentarz akt Policji Województwa Śląskiego [1911] 1922–1939*, Katowice 2010.

³ APK, f. PWŚl., sign. 72–106.

⁴ Část fondu se v září 1939 dostala do rukou Němců a po válce byla odvezena jako válečná trofej do SSSR, v r. 1962 došlo k revindikaci spisů do Polska, ale až v r. 1983 byla z Ústředního archivu Ministerstva vnitra ve Varšavě předána do Katovic poslední část spisů.

míře, neboť s tématem příspěvku přímo nesouvisí. Termínem „Těšínsko“ rozumíme nejen historické Těšínské Slezsko, ale v konkrétních souvislostech též československou část Těšínského Slezska nebo jen tu část jeho území, jež byla zabrána Polskem a v podstatě se kryje s polským termínem „Zaolží“ (*Zaolzie*).

Vznik, vývoj a charakteristika Policie Slezského vojvodství

Nejprve se pokusíme připomenout okolnosti vzniku Policie Slezského vojvodství (*Policja Województwa Śląskiego*, dále PWŚl.) a stručně vysvětlit, v čem se lišila od Státní policie (*Policja Państwowa*, dále PP), jež s výjimkou Horního Slezska působila na celém území předválečného Polska. Vytvoření dvou samostatných bezpečnostních formací v jednom státě nebývá obvyklé, nicméně specifičnost historického i kulturního vývoje Slezska, kde se po staletí střetávaly zájmy polské, německé i české, si takový krok vynutila. Zatímco československo-polský spor o Těšínské Slezsko dospěl až k válečnému střetnutí v lednu 1919 a byl nakonec rozřešen arbitrážním rozdělením sporného území, německo-polský spor o Horní Slezsko ovlivnila tři ozbrojená povstání Poláků a činnost plebiscitních komisí, než bylo i zde sporné území rozděleno mezi oba státy.

V propagandistickém soupeření za plebiscitu slibovalo německé Prusko, že zajistí Opolskému Slezsku provinční autonomii, a podobně už rok před připojením východní části Horního Slezska k Polsku mu byla přislíbena autonomie v rámci Polské republiky. Objevilo se to již v ústavním zákoně přijatém Ústavodárným sněmem ve Varšavě 15. července 1920, kde byl uveden organizační statut Slezského vojvodství. Základem autonomie se měl stát Slezský sněm (*Sejm Śląski*), k jehož kompetencím patřilo spravování samostatného rozpočtu i odpovědnost za správu vojvodství včetně policejních složek. Vykonavatelem rozhodnutí Slezského sněmu měl být vojvoda, osobně odpovědný prezidentovi Polské republiky i za činnost slezské policie.⁵

Trvalo to však ještě dva roky, než k vytvoření takové policie došlo. Do té doby existovalo na Horním Slezsku několik druhů bezpečnostních služeb – policie komunální, četnictvo, policie plebiscitová, státní policie v katovickém okrese, obecní a občanské stráže. V bývalé rakouské části Slezska působily tři takové formace. První byla Občanská stráž (*Straż Obywatelska*), asi dva tisíce ozbrojených příslušníků lidové milice povoláných do občanské služby. Velel jim Jerzy Szczurek a jejich oddíly čelily i českému

⁵ Janusz MIKITIN, *Policja Województwa Śląskiego 1922–1939*, in: Adam DUDEK – Ryszard KACZMAREK – Mirosław WĘCKI, *Dobro publiczne mieć zawsze przed oczyma... Policja Województwa Śląskiego 1922–1939*, Katowice 2010, s. 11.

vojenskému útoku v lednu 1919 u Těšína, Jablunkovského průsmyku a Skočova. Druhou byla Slezská milice (*Milicja Śląska*), jež vznikla z iniciativy vojenského velitele plukovníka Latinika a velel jí poručík Klemens Matusiak (později Jan Cieńciała). Byla rozpuštěna v únoru 1920 po intervenci československé diplomacie, protože její příslušníci pronikali do českého území a odváděli údajné české agitátory do polských internačních táborů. Oběma těmto složkám bylo nadřazeno někdejší rakouské četnictvo, jež se záhy transformovalo v Zemské četnictvo Těšínského Slezska (*Żandarmeria Krajowa Śląska Cieszyńskiego*). Rakouský major Szyschkowitz se prý nabízel do polských služeb, ale Zemská národní rada mu nedůvěřovala, velení převzal plukovník Matej z Krakova a po něm podplukovník Stanisław Młodnicki. V Bílsku, Těšíně a Fryštátu se uskutečnil nábor nových sil, přičemž podmínkou pro přijetí byl nejen vhodný věk (20–40 let), svobodný stav, dobré zdraví, gramotnost a bezúhonnost, ale především polská národnost. Četnictvo zajišťovalo veřejný pořádek, bránilo útokům českých bojůvek, kontrolovalo distribuci potravin a hraniční přechody.⁶

Po zakončení akcí III. slezského povstání se v létě roku 1921 začala přípravou nové administrace na slezském území zabývat Hlavní lidová rada pro Horní Slezsko (*Naczelna Rada Ludowa dla Górniego Śląska*), řízená budoucím vojvodou Józefem Rymerem. Varšavské ministerstvo vnitra doporučovalo, aby ve Slezsku vzniklo jen vojvodské oddělení jednotné Státní policie; druhá koncepce navrhovala vytvořit četnictvo podle už existujícího vzoru Těšínského Slezska. Nakonec ale bylo dohodnuto, že vznikne samostatná slezská policie, budovaná podle vzoru polské Státní policie. Na zařazení do nové formace už čekalo asi tisíc bývalých příslušníků povstaleckého četnictva a plebiscitové policie, zatímco se resorty armády a vnitra dohadovaly o tom, kdo by měl tyto složky udržovat i v době, kdy jinde už byly rozpuštěny a jednání o státní příslušnosti Slezska se stále protahovala. V květnu 1922 byly v Ženevě konečně podepsány příslušné dohody a záhy už začalo reálně fungovat Slezské vojvodství. První vojvoda Rymer vydal 17. června 1922 nařízení, na jehož základě vznikla nezávislá Policie Slezského vojvodství. Do jejího čela byl 24. června povolán plukovník Stanisław Młodnicki, někdejší velitel Zemského četnictva Těšínského Slezska, který se podílel již na přípravách vzniku nové formace a jednal o její podobě s Varšavou.⁷

⁶ Janusz MIKITIN – Grzegorz GRZEŚKOWIAK, *Policja Województwa Śląskiego 1922–1939*. Warszawa 2008, s. 14–18.

⁷ Edward DŁUGAJCZYK, *Agendy polityczno-śledcze Policji Województwa Śląskiego w latach 1922–1939*, Szkie Archiwalno-Historyczne, nr 6 (2010), Katowice 2010, s. 35–37; TÝŽ, *Inwentarz akt*, s. 9. Rozhodnutí o zřízení PWŚl. potvrdil Slezský sněm 2. března 1923.

Polský policejní sbor tedy tvořily dvě nezávislé formace, státní PP a slezská PWŚl., jež ale měly více shodných rysů než rozdílů a bývají i v celostátních statistikách obvykle vykazovány společně. Takřka shodné byly především policejní předpisy, ať již se to týkalo služebních instrukcí, kázeňských předpisů, výstroje, školení příslušníků či uzavírání jejich manželských svazků. Výkon služby charakterizovala úzká spolupráce mezi PP a PWŚl., častá byla i personální pomoc vyšších funkcionářů PP delegovaných do Slezska. Společně byla organizována kulturně-osvětová, sportovní a svépomocná činnost (např. jednotný Policejní dům zdraví, podpůrná organizace Policejní rodina aj.).⁸ Zásadní rozdíl spočíval v odlišném právním systému platném na území autonomního Slezského vojvodství: zatímco náklady na činnost PP byly ze tří čtvrtin hrazeny ze státního rozpočtu, výdaje PWŚl. hradil vlastní slezský rozpočet, zbývající čtvrtinu potřebných prostředků poskytovaly rozpočty místních samospráv. Ve Slezském vojvodství mohla policie navíc bezplatně užívat budovy v majetku obcí, zatímco jinde v Polsku to nebylo právně podloženo. O rozmístění a personálním složení jednotek PWŚl. rozhodoval slezský vojvoda, u PP tak činil ministr vnitra nebo místní představitel státní správy. Hlavní velitel PWŚl. podléhal výlučně vojvodovi, zatímco hlavní velitel PP ministrovi vnitra. Již v označení těchto funkcí a dalších řídicích složek se projevila odlišnost mezi strukturami PP a PWŚl., kterou čeština bohužel nedokáže jasně vyjádřit, ale každému Polákovi je srozumitelná. Šlo o odlišné pořadí jednotlivých slov tvořících daný název: zatímco ve slezské policii bylo toto pořadí v označení Hlavního, Městského či Okresního velitelství shodné s češtinou (*Główna Komenda, Miejska K., Powiatowa K.*), ve Státní policii bylo pořadí slov opačné (*Komenda Główna, K. Miejska, K. Powiatowa*). Platilo to i o nejvyšší funkci – w PWŚl. zněl titul hlavního velitele *główny komendant*, v PP *komendant główny*. V úřední agendě tak bylo hned zřejmé, o kterou policejní formaci se jedná (i když i v PP se užíval titul *główny komendant*, ale jen pro velitele posádky, *garnizonu*). Do PWŚl. se přijímali dobrovolníci ve věku 23–35 let, do PP ve věku 23–45 let (až později to bylo sjednoceno na věk 21–35 let). Zatímco do PP byly přijímány i ženy (svobodné ve věku 25–40 let), do PWŚl. nikoliv. V PWŚl. trval zácvik nových příslušníků rok, v PP jen půl roku. Drobné rozdíly lze najít i ve služebních předpisech, např. ve způsobu použití policejních sil při rozpouštění nepovolených shromáždění a tlumení pouličních nepokojů: zatímco PWŚl. mohla zasahovat jen se souhlasem správních úřadů a při

⁸ Robert LITWIŃSKI, *Korpus policji w II Rzeczypospolitej. Służba i życie prywatne*, Lublin 2010, s. 14-15.

zásahu byla podřízena delegovanému civilnímu úředníkovi, jinde v Polsku taková praxe nebyla.⁹

Obě složky policejního sboru měly stejnou uniformu tmavě modré barvy, podle níž se předválečné policii lidově říkalo *granatowa policja*. Odlišné byly jen detaily výstroje: nejviditelnějším rozdílem byly dva mosazné háky umístěné na švech bundy či kabátu, jež sloužily k uchycení hlavního pásu, což se v PP neužívalo. Na tmavých kalhotách bylo světlemodré lemování, jaké v PP příslušelo jen důstojníkům. Nohavice se nezasunovaly do bot jako v PP, ale volně se na ně spouštěly. Výrazný rozdíl byl v podobě znaku na čepici a náramenících: zatímco v PP se užívala bílá orlice ze státního znaku, v PWŚl. to byla slezská (piastovská) orlice bez korunky. V PP se přidávalo ještě bílé číslo policejního obvodu v římských číslovkách. Služební policejní odznak PWŚl. byl o něco větší než v PP a byl na něm nápis *Policja Województwa Śląskiego*. V roce 1932 byly zavedeny památkové odznaky, které se nosily na levé straně prsou a příslušely důstojníkům a poddůstojníkům, kteří sloužili v PWŚl. nejméně tři roky nebo vykonali nějaký záslužný čin.¹⁰

Zaměstnance polské policie (PP stejně jako PWŚl.) šlo rozčlenit do čtyř skupin: na vyšší a nižší policejní činovníky (důstojníky a řadové příslušníky), kancelářské úředníky, pomocný personál (vozkové a řidiči, vrátní a zřízenci, poslípíci aj.) a smluvní kandidáty na strážníky. K policejnímu sboru však příslušeli jen policejní důstojníci a nižší funkcionáři včetně řadových příslušníků. Zčásti sem patřili i oni smluvní kandidáti na strážníky (*kandydaci kontraktowi na szeregowych policji*), kteří se v policejní organizaci začali objevovat až od roku 1936. Šlo o novou kategorii policejních příslušníků se specifickým výkonem služby, přijímaných v rámci předem dohodnuté smlouvy. Roty policejních záloh složené z kandidátů byly soustředěny v policejních kasárnách a určeny k samostatnému nasazení do akcí na zajištění bezpečnosti, klidu a veřejného pořádku v případech, kdy by na to místní policejní síly samy nestačily. Smluvní kandidáti sice podléhali všem policejním předpisům, ale nebyli zařazeni do stavu policie jako plnoprávní příslušníci, nýbrž jako součást speciálního přidělu ministerstva vnitra stáli mimo řádný rozpočet (proto se jim říkalo „levné policejní vojsko“). Pokud se později uvolnilo nějaké místo a jejich příprava proběhla úspěšně, mohli být i oni přijati do řad policie. Kancelářští

⁹ J. MIKITIN, *Policja Województwa Śląskiego*, s. 11-13, 16-18.

¹⁰ Tamtéž, s. 18-19.

úředníci a pomocný personál se na úkolech policie podíleli jen nepřímo a proto podléhali jiným předpisům.¹¹

Hodnostní označení bylo v obou formacích totožné až na několik nejvyšších hodností: protože hlavní velitel PWŚl. byl současně na úrovni vojvodského velitele, nebylo zde zapotřebí generálního inspektora ani nadinspektora, kteří existovali v PP; dál už byly hodnosti policejních důstojníků (směrem k té nejnižší) zcela shodné: inspektor, podinspektor, nadkomisař, komisař, podkomisař, aspirant. Tato označení jsou vcelku srozumitelná, proto je ponechávám v přímém převodu z polštiny a nesnažím se je srovnávat s českými hodnostmi vrchního inspektora a inspektora I. a II. třídy u policejní strážní služby, či s vojenskými hodnostmi u četnictva. V mírně pozměněné podobě ostatně platí v polské policii dodnes. Poněkud složitější je to s hodnostmi v kategorii *szeregowi*, tedy vojíni, lépe řečeno poddůstojníci a mužstvo. Jsou čtyři (od té nejnižší): *posterunkowy*, *starszy posterunkowy*, *przodownik* a *starszy przodownik*.¹² Protože termín *posterunkowy* odpovídá nejnižší vojenské hodnosti – vojínu, lze jej ve shodě s L. Uhlířem¹³ přeložit jako strážník, *starszy posterunkowy* pak jako nadstrážník, jak tomu bylo i u nás v policejní strážní službě. Jistá potíž je s hodností *przodownik*, doslovně úderník, kterou Uhlíř tlumočí jako závodčí. Pokud však *przodownik* odpovídá hodnosti seržanta, užívané např. v Polské policii Generálního gouvernementu, mohl by se zde použít jiný vhodný termín, a sice strážmistr; nejvyšší poddůstojnická hodnost *starszy przodownik* by pak mohla odpovídat termínu vrchní strážmistr, který na téže úrovni existoval v české policejní terminologii.¹⁴

Organizační struktura PWŚl. vycházela z administrativního členění Slezského vojvodství. V Katovicích sídlilo Hlavní velitelství, okresní velitelství byla zřízena v Lublińci, Pštině, Rudě, Rybniku, Świątochłowicích, Tarnowských Górach a Těšíně. V návaznosti na tradice rakouských a německých úřadů byla ve třech městech zachována Policejní ředitelství – v Katovicích a katovickém okrese vzniklo společné městské a okresní velení, podobně tomu bylo i v Bílsku, v Královské Huti (Chorzów) bylo jediné

¹¹ R. LITWIŃSKI, *Korpus policji*, s. 15, 78, 108, 130-133.

¹² Tamtéž, s. 122-130.

¹³ Lubomír UHLÍŘ, *Polská policie generálního gouvernementu 1939–1945*, in: *Z dějin evropských a jiných sborů*, I. (vybrané kapitoly), Praha 2002, s. 149.

¹⁴ Tamtéž; Pavel MACEK – Lubomír UHLÍŘ, *Dějiny policie a četnictva, II., Československá republika (1918-1939)*, Praha 1999, s. 216, 219; R. LITWIŃSKI, *Korpus policji*, s. 130. Uvádí, že v běžném styku byli policisté s hodností *przodownik* a *starszy przodownik* považováni za poddůstojníky a obvykle sloužili jako velitelé stanic, na rozdíl od řadových policistů v hodnosti *szeregowy* a *starszy szeregowy*. V roce 1939 se plánovalo zavedení hodnosti *chorqży* (praporečník) odpovídající zhruba podporučíkovi pro *przodownikiy*, kteří neměli vzdělání požadované u důstojníků, ale prokázali zásluhy o stát; k realizaci návrhu již nedošlo.

městské velitelství. Velitelství měla dozor nad komisariáty ve vybraných městech, čtvrtích větších měst a některých obcích městského charakteru, a také nad jednotlivými stanicemi (*posterunki*) v obcích a menších městech. Nejnižší správní jednotkou byly expozitury komisariátů, záhy přeměněné na expozitury stanic. Bezprostřední odpovědnost za pořádek a veřejnou bezpečnost v obcích měly stanice, pod něž obvykle spadalo i několik menších obcí. V rámci PWŚl. vznikl i jezdecký oddíl (*Oddział Konny Główniej Komendy PWŚl.*) a oddělení hraniční kontroly (*Oddział Kontroli Granicznej*).¹⁵ S činností policie souvisela i vyšetřovací služba (*Służba Śledcza*), v níž se v roce 1928 sloučila politická policie (existující samostatně v letech 1924–1927) a kriminální policie.¹⁶ Prvním hlavním velitelem PWŚl. byl plukovník četnictva Stanisław Młodnicki, kterého 1. ledna 1924 vystřídal inspektor Leon Wróblewski. Od 2. prosince 1926 stál v čele inspektor dr. Adam Kocur, který byl později zvolen primátorem města Katovic. Do funkce hlavního velitele byl pak 6. října 1928 jmenován jeho zástupce, tehdejší podinspektor Józef Żółtaszek, který pak vedl PWŚl. až do její válečné evakuace.¹⁷

Podle statutu Slezského vojvodství měli zdejší státní úředníci pocházet převážně z řad místních obyvatel, proto se i PWŚl. skládala až z 95 % ze Slezanů. Mnozí z nich už měli za sebou službu v Plebiscitové policii Horního Slezska, v polním četnictvu a občanských strážích, k 15. červenci 1922 sem byli převedeni i příslušníci Zemského četnictva Těšínského Slezska. Protože už skončily války o hranice Polska, přibýlo demobilizovaných vojáků, kteří se mohli stát kvalifikovanými policisty; zájem byl zvláště o důstojníky. Panovaly obavy ze zaměstnávání osob jiné než polské národnosti, takže jejich příjem byl radikálně omezen. Zjišťovalo se rovněž, odkud dotyčný pochází. Např. v roce 1923 vypadal teritoriální původ důstojnického sboru polské policie (PP včetně PWŚl.) takto: z celkem 1001 důstojníků jich 414 pocházelo z bývalého ruského, 114 z pruského a 404 z rakouského záboru Polska a 69 ze zahraničí. Údaje o PWŚl. se od celostátního průměru dosti lišily: z ruského záboru nepocházel žádný důstojník, zato z pruského jich bylo 48, z rakouského 18 a ze zahraničí 34. Dobře to odráží polohu Horního Slezska na pomezí Německa a někdejšího Rakousko-Uherska.¹⁸

¹⁵ J. MIKITIN, *Policja Województwa Śląskiego*, s. 13-14. Ke změnám došlo např. po zrušení okresů Ruda (1924) a Świętochłowiec (1939).

¹⁶ E. DŁUGAJCZYK, *Agendy polityczno-śledcze*, s. 45-56.

¹⁷ J. MIKITIN, *Policja Województwa Śląskiego*, s. 14; Bernard KAYZER – Ziemowit Bernard KAYZER, *Policja Województwa Śląskiego i pododdziały zwarte Policji Państwowej – organizacja (1938-1939) oraz zabezpieczenie wyborów (1938)* [dále jen *PWŚl. i pododdziały zwarte PP – organizacja*], in: *Przegląd Policyjny*, 2008, nr 3 (91), s. 6-8.

Z hlediska vzdělanosti příslušníků sboru na tom nebyla PWŚl. ve srovnání s PP nijak valně, např. v roce 1923 z celkem 97 důstojníků s vysokoškolským vzděláním byl pouze jediný z řad PWŚl. (tedy pouhé jedno procento), naopak pouze základní vzdělání mělo 53 slezských důstojníků z celkem 205 zjištěných případů (tedy více než čtvrtina). Policejní kvalifikaci získávali důstojníci na speciálních kursech ve Varšavě. Nově přijímaní uchazeči procházeli zprvu základní teoretickou přípravou na četnické škole v Těšíně a vykonávali praxi v jednotkách četnictva nebo PP v kieleckém vojvodství. Další školení se odehrávalo přímo na komisariátech a stanicích PWŚl., nebo v pozdějších letech na policejních školách ve Świętochłowicach, Katovicích, Bílsku a Královské Huti (Chorzów), později též na ústřední policejní škole PP v městě Mosty Wielkie ve Lvovském vojvodství.¹⁹

Početní stav příslušníků PWŚl. byl asi desetkrát nižší, než jaký vykazovala PP. Jestliže PP měla obvykle kolem 30 000 příslušníků (s výjimkou poloviny dvacátých let, kdy stav překračoval 40 000 osob), tak počty příslušníků PWŚl. se pohybovaly v rozmezí od 2500 do 4500 příslušníků. Např. v roce 1923 sloužilo v PP 901 vyšších a 34 101 nižších funkcionářů, zatímco v PWŚl. to bylo 100 vyšších a 2754 nižších funkcionářů.²⁰ O mimořádném významu PWŚl. pro klidný rozvoj Slezského vojvodství vypovídá i údaj vyjadřující poměr počtu policistů na počet obyvatel. Z obecně sdílených zkušeností údajně vyplývalo, že jeden policista by měl připadat na asi 500 obyvatel ve městě a na 1000 obyvatel na vesnici. Zatímco PWŚl. se podařilo udržet „městský“ limit pro celé Slezské vojvodství a po celé předválečné období, ve „zbytku Polska“ byly údaje PP více než dvakrát vyšší (např. v roce 1928 připadal ve Slezsku 1 policista na 434 obyvatel, v ostatním Polsku na 1105 obyvatel).²¹

Uhájit samostatnost slezské policie po celé meziválečné období nebylo nijak jednoduché, Varšava se neustále domáhala sjednocení policejních struktur. Soustavný tlak v tomto směru vedl až k rozpočtovým potížím a redukci kádrů PWŚl., nicméně i kritikové uznávali vysokou profesionální úroveň tohoto policejního sboru. Sjednocení

¹⁸ R. LITWIŃSKI, *Korpus policji*, s. 44, 47, 58. Je zajímavé, že v PP sloužili v roce 1936 i tři Češi, ve vojvodství lodžském, tarnopolském a volyňském. O národnostech v PWŚl. nemáme z té doby statistické údaje.

¹⁹ Tamtéž, s. 60-61, 78; J. MIKITIN, *Policja Województwa Śląskiego*, s. 15.

²⁰ Tamtéž, s. 18; R. LITWIŃSKI, *Korpus policji*, s. 99, 102.

²¹ Tamtéž, s. 100, 111, 112. Pro srovnání se zde uvádí, že v roce 1932 připadal v Polsku (včetně Slezska) jeden policista na 1035 obyvatel, zatímco např. v Maďarsku na 405, v Bulharsku na 559, v Itálii na 573, v Československu na 687, ve Velké Británii na 769, ve Španělsku na 850 a v Dánsku na 940 obyvatel; L. UHLÍŘ, *Polská policie*, s. 147 uvádí, že ve Švédsku to bylo až 1300 obyvatel; J. MIKITIN, *Policja Województwa Śląskiego*, s. 18.

police prosazovali stoupenci vítězného tábora Piłsudského nejen ve Varšavě, ale nakonec i ve Slezsku, kde zastávali klíčové pozice v administrativě (patřil k nim i vojvoda Michał Grażyński nebo vedení Svazu polských povstalců). Všechny slučovací pokusy však pokaždé ztroskotaly na rozhodném nesouhlasu většiny poslanců Slezského sněmu, kteří se úspěšně odvolávali na záruku nezávislosti Slezského vojvodství, obsaženou v ústavním zákoně z 15. července 1920. Tak bylo odmítnuto i nařízení prezidenta Polské republiky z 6. března 1928, jež předpokládalo jednotnou Státní policii. I když sjednocování předpisů a úzká spolupráce PP a PWŚl. nabíraly v průběhu let na síle, až do začátku války si PWŚl. svou nezávislost uhájila. Na rozdíl od PP, jež byla dekretem Polského výboru národního osvobození 15. srpna 1944 rozpuštěna, došlo k zániku PWŚl. nepřímo, když Zemská národní rada 6. května 1945 zrušila autonomní statut Slezského vojvodství.²²

Podíl slezské policie na přípravách a průběhu záboru Těšínska

Příčiny polského záboru značné části československého Těšínska měly své kořeny v arbitrážním rozhodnutí spojeneckých mocností o rozdělení historického Knížectví těšínského v roce 1920, jež polská strana pokládala za nespravedlivé, neboť na území přiřčeném ČSR žilo značné množství obyvatel, kteří se hlásili k polským národním tradicím. Poláci se s tímto rozhodnutím nikdy nesmířili a neblahé dědictví tohoto sporu negativně ovlivňovalo vztahy obou zemí po celé meziválečné období. Napětí se vystupňovalo v polovině třicátých let po podpisu polsko-německé a československo-sovětské smlouvy.²³ Polsko tehdy zřídilo při II. oddělení Hlavního štábu své armády diverzní Expozituru č. 2, jež zahájila výcvik dobrovolníků a zorganizovala i několik diverzních a sabotážních akcí. I když se vojenské vyhocení sporu očekávalo už v roce 1935, skutečnou příležitost k takové akci poskytly až pozdější změny v mezinárodní situaci. Koncem roku 1937 byly přípravy diverzní činnosti na československém Těšínsku opět obnoveny, nová Bojová organizace (*Organizacja Bojowa*, dále OB) zde měla 150 ozbrojených příslušníků v deseti družstvech, na polské straně podskupina Těšín měla v pěti četách 190 bojovníků, a do legionu Zaolzí (*Legion Zaolzie*) se tam přihlásilo 1400 dobrovolníků. Ve druhé polovině září 1938 v souvislosti s diplomatickou krizí ohledně Sudet zorganizovala rozvědka na české straně Těšínska ve spolupráci s vojskem,

²² J. MIKITIN, *Policja Województwa Śląskiego*, s. 15.

²³ Jerzy TOMASZEWSKI, *Polska wobec Czechosłowacji w 1938 r.*, in: Slezský sborník 94, 1996, s. 4-7.

Pohraniční stráží, PP a PWŚl. rozsáhlou diverzně-sabotážní operaci, jež měla předcházet vojenskému útoku.²⁴

Od léta 1938 se na nový úkol připravovala i armáda. V srpnu si generální inspektor ozbrojených sil maršál Edward Rydz-Śmigły přijel prohlédnout operační prostor v těšínském pohraničí, v září byl vypracován rozkaz pro zamýšlenou operaci. Z armádního cvičení na Volyni se část jednotek přesunula 19. září rovnou na hranici s Československem. O dva dny později byla utvořena Samostatná operační skupina „Slezsko“ (*Samodzielna Grupa Operacyjna „Śląsk“*), jež se pod velením brigádního generála Władysława Bortnowského chystala k vojenskému zásahu. K 1. říjnu byly přípravy na zahájení vojenské operace ukončeny; skupina dosáhla stavu 36 000 vojáků, což odpovídalo sboru o dvou divizích, posílenému jezdeckem a motorizovanými oddíly, dělostřelectvem, tanky a letectvem.²⁵

Situační zprávy velení československé armády ve druhé polovině září 1938 již zřetelně upozorňovaly, že se na hranici republiky s Polskem něco děje. Zmiňovaly se o tom, že do polského pohraničí Těšínska přijíždějí posily pohraniční stráže a policie, a posléze i vojenské transporty. Např. hlášení ze 28. září uvádělo, že obce od Bílska až ke státní hranici s ČSR jsou již obsazeny polským vojskem. Zprávy zmiňovaly doplňování jednotek na válečný stav a jejich přesun do blízkosti hranice, přes niž stále častěji přebíhali mladí českoslovenští Poláci, aby se hlásili do dobrovolnických oddílů. Naopak do vnitrozemí ČSR se dostávaly zbraně a střelivo, jež měly být použity v plánovaném povstání, a množily se diverzní a sabotážní akce. Zatímco mnichovská konference již rozhodovala o osudu Československa, vláda ve stísněné atmosféře projednávala stanovisko k polské nótě ze 27. září 1938, jež podmiňovala nápravu vzájemných vztahů mezi Polskem a ČSR „rektifikací“ hranice na Těšínsku ve prospěch Polska. Přestože bylo nakonec ujednáno raději se s Polskem dohodnout, polská vláda již nechtěla otálet a krátce před půlnocí 30. září podala československé vládě ultimativní nótu, požadující bezodkladné odstoupení politických okresů Český Těšín a Fryštát. Jedině souhlas s odstoupením území vyslovený před uplynutím dvanáctihodinové lhůty měl zabránit polskému vojenskému zákroku, který byl již přichystán. Vláda se v situaci, kdy německá

²⁴ Edward DŁUGAJCZYK, *Polska dywersja wojskowa na Zaolziu w latach 1935–1938*, in: Slezský sborník 94, 1996, s. 39-42. Další nábor do Dobrovolnického zaolzanského sboru (*Ochotniczy Korpus Zaolziański*) organizovaný Varšavou už nebyl realizován, i když se v celé zemi přihlásilo přes 80 000 dobrovolníků.

²⁵ Marek Piotr DESZCZYŃSKI, „*Akcja Zaolziańska*“ 1938 r. – *co pozostalo do wyjaśnienia?*, in: *Od Zaolzia po Jaworzynę. Rewindykacje graniczne jesieni 1938 roku*, Nowy Targ 2004, s. 30-31, 34, 38.

armáda již začala obsazovat Sudety, rozhodla polskému nátlaku ustoupit a požadavky přijala.²⁶

První jednání vládního pověřence divizního generála Františka Hrabčíka s Poláky se konalo v podvečer 1. října 1938 na mostě přes pohraniční řeku Olzu mezi Českým Těšínem a Těšínem. Bylo dohodnuto, že obsazování Českého Těšína a jeho okolí započne 2. října ve 14 hod. Generál Hrabčík nařídil, aby se československé správní a bezpečnostní orgány vrátily zpátky do města, které v obavách z postupu Poláků již opustily, takže tam vládl chaos. Dohodl rovněž podmínky evakuace vojenských orgánů a průjezd československých vojenských transportů městem. Poláci chtěli co nejrychleji obsadit zbývající části delimitovaného území, přičemž argumentovali snahou zabránit krveprolití, neboť prý tam hrozí výbuch živelného povstání polských obyvatel. Generál Hrabčík se však ohradil, že československé orgány tam dokáží udržet pořádek samy, a požadoval dodržení polské nóty, podle níž se měla evakuace uskutečnit do deseti dnů. Nakonec byl dohodnut postup obsazování tak, že 4. října bude obsazen první úsek (prostor Třinec, Jablunkov, Mosty), 5. října druhý úsek (zbytek těšínského okresu jižně od Dobratic a Hnojníku až po slovenskou hranici), 6. října bude přestávka, 7. října bude obsazen třetí úsek (okolí Dolních Domaslavic), 8. října čtvrtý úsek (okolí Fryštátu od Olzy po Zavadu, Staré Město a Darkov), 9. října bude opět přestávka, 10. října bude obsazen pátý úsek (prostor Dětmárovice, Doubrava, Orlová, Karviná, Suchá) a konečně 11. října poslední, šestý úsek (západní část okresu fryštátského – Bohumínsko, Rychvald, Petřvald). Tento časový plán byl pak v podstatě dodržován.²⁷

Na přípravách i realizaci záboru se významně podílela i slezská policie, ať již se jednalo o výzvědnou činnost, přípravu a organizaci diverzní činnosti nebo o úzkou spolupráci s armádou. Zvláště významnou roli měla při administrativním převzetí československé části Těšínska, na něž se začala připravovat od poloviny září 1938. Vyplývá to ze zprávy hlavního velitele PWŚl. inspektora Józefa Żółtaszka, která se nachází v katovickém archivu ve složce s hlášením vojvody Grażyńského o průběhu obsazování Těšínska, zaslaným 7. ledna 1939 premiéru Składkowskému.²⁸ Hlášení zahrnuje období

²⁶ Blíže viz např. Mečislav BORÁK, *Zábor Těšínska v říjnu 1938 a první fáze delimitace hranic mezi Československem a Polskem (výběr dokumentů)*, Časopis Slezského zemského muzea – Série B, 46, 1997, s. 206-248. Zde je i přehled literatury k tématu.

²⁷ Tamtéž, s. 212, 219-221, 233-234.

²⁸ APK, fond Úřad Slezského vojvody (*Urząd Wojewody Śląskiego*, dále UWŚl.), sign. 340. Zpráva inspektora Żółtaszka byla podkladovým materiálem pro hlášení vojvody Grażyńského, publikoval ji Janusz RYT, *Sprawozdanie z działalności PWŚl. przy zajmowaniu Śląska za Olzą*, in: *Od Zaolzia po Jaworzynę. Rewindykacje graniczne jesieni 1938 roku*, Nowy Targ 2004, s. 141-154. Nedochovaly se bohužel četné přílohy zprávy, které se týkaly dislokace a personální struktury policejních jednotek. Hlášení vojvody

od 16. září do 24. října 1938, tedy až do okamžiku, kdy vojenská správa předala těšínský a fryštátský okres civilním úřadům. Toto období je ve zprávě rozděleno do čtyř etap.

Během první etapy (od 16. do 26. září) byly s pomocí policie utvořeny nové organizace – v Katovicích vznikl Výbor pro boj o Slezsko za Olzou (*Komitet Walki o Śląsk za Olzą*),²⁹ v Bílsku bylo ustaveno Velitelství Zaozanského sboru (*Komenda Korpusu Zaoziańskiego*), a tento dobrovolnický sbor se začal organizovat ve pštinském, rybnickém, bílském a těšínském okrese.³⁰ V Hermanicích byl zřízen tábor pro utečence z Těšínska, v Istebné byl tábor pro dobrovolníky legionu Zaozání. Na česko-polském pohraničí začala v úzké spolupráci s policií působit kontrarozvědka, ve vyšetřovacím oddělení v Katovicích byla k tomuto účelu zřízena ústředna.³¹ Police poskytovala pomoc při ubytování vojenských oddílů (též při zajišťování potravin a krmiva pro koně), které od 22. září už přicházely do operačního prostoru. Toho dne vydal vojvoda Grażyński rozkaz k přípravě policejního obsazení okresů Český Těšín, Fryštát, Frýdek a Moravská Ostrava včetně Vítkovic. K realizaci tohoto plánu bylo z PWŚl. delegováno šestnáct důstojníků a asi tři sta nižších funkcionářů policie, pocházejících převážně z Těšínského Slezska. Vojvoda se zároveň obrátil na Ministerstvo vnitra s žádostí o přidělení většího množství policistů ze Státní policie. K zajištění této pomoci byl do Katovic přidělen podinspektor Franciszek Duda z PP. V noci na 24. září byla zahájena diverzně-sabotážní operace oddílů Bojové organizace, jež byly už od 18. září ve stavu pohotovosti. Oddíly začaly přenášet do ČSR výzbroj a provedly první diverzní a sabotážní akce, při nichž došlo i k bojovým střetům s československými jednotkami. Operace skončila po přijetí polského ultimáta k odstoupení Těšínska, k dílčím střetům ale docházelo ještě počátkem října.³²

Grażyńského publikoval Jerzy TOMASZEWSKI, *Sprawozdania z ustanowienia polskiej administracji na Zaozium w 1938 r.*, in: Slezský sborník 99, 2001, s. 280-309. Jeho součástí je i příložená zpráva delegáta slezského vojvody u velitelství Samostatné operační skupiny „Slezsko“, náměstka vojvody Leona Malhommea ze 26. 10. 1939.

²⁹ Původní název organizace byl Výbor pro boj za práva Poláků v Československu (*Komitet Walki o Prawa Polaków w Czechosłowacji*). V čele stál předseda Slezského sněmu Karol Grzesik, od 29. 9. Leon Wolf, dosavadní poslanec parlamentu v Praze. Ve výboru působili i funkcionáři PWŚl. (Jan Starzyk z vedení PWŚl., Paweł Wantuła z politické brigády vyšetřovací služby), kteří pro výbor organizovali lidové manifestace na podporu záboru Těšínska.

³⁰ Štáb sboru sídlil v budově PWŚl. v Bílsku. Policejní jednotky z rybnického okresu pod velením nadkomisaře Wincentyho Niedziely měly na starosti rozvědku a kontrarozvědku v rámci ochrany přijíždějícího vojska.

³¹ Práci rozvědky a kontrarozvědky řídil a koordinoval nadkomisař PWŚl. Stanisław Brodniewicz.

³² Piotr KOLAKOWSKI, *Sprawozdanie kpt. Wojciecha Lipińskiego z działalności Oddziałów Bojowych na Śląsku Zaoziańskim od 21 do 29 września z 4 października 1938 roku*, in: Studia Historyczne, r. 50, 2007, zes. 1 (197), s. 94-95, 99. Jeden z velitelů OB uvádí, že efekt akce byl ve srovnání s vynaloženým úsilím příliš nízký, protože přenos zbraní do ČSR se nejméně o dva dny opozdil; blíže viz Edward DŁUGAJCZYK,

Ve druhé etapě (od 26. září do 1. října) už přicházely posily z PP – osm rot policejních záloh a dvě a půl eskadrony jízdy. Byla utvořena ochrana operačního prostoru a 27. září vznikla Expozitura Hlavního velitelství PWŚl. (*Ekspozytura Główniej Komendy PWŚl.*) v čele s podinspektorem Janem Starzykem, rodákem z českého Těšínska.³³ V přípravné fázi měl na starosti koordinaci policejních a vojenských složek, po obsazení území za Olzou pak veškerou policejní službu včetně přidělených formací PP. Byl podřízen delegátovi slezského vojvody u Samostatné operační skupiny „Slezsko“ (byl jím jmenován 29. září náměstek vojvody Leon Malhomme) a jeho prostřednictvím i vojenským úřadům (veliteli operační skupiny generálu Bortnowskému). Měl své sídlo ve Pštíně, později v Bílsku. Místem soustředění se pro jednotky PP, jež přišly 27. září, staly Goczałkowice, nacházející se poblíž výstupní železniční stanice Dziedzice, odkud se jednotky rozmísťovaly na předem určená místa podél celé příhraniční ochranné linie. V Ochabech byl zřízen další tábor pro utečence z Těšínska, kteří po vyhlášení mobilizace v ČSR hromadně přecházeli hranice. Na pomoc byla stažena i jedna rota kandidátů PWŚl. z Katovic. V té době ale byly tyto jednotky zhruba na polovině obvyklých početních stavů, takže měly jen asi 70 až 80 příslušníků.

Třetí etapa (od 1. do 11. října) se už přímo týkala obsazování území Těšínska. Podle plánu tam měla policie vstupovat hned za vojskem. Protože se však o tom, která území a v jakém pořadí budou obsazena, vedla ještě jednání, došlo k několika výjimkám z předpokládaného postupu. Po evakuaci vojska a československých úřadů z Českého Těšína vstoupila do města už 1. října asi hodinu před půlnocí četa kandidátů z první rotы PWŚl. z Katovic pod velením vrchního strážmistra Teodora Zaczyka; druhého dne o osm ráno přijela jezdecká eskadrona z Lodži. Vojsko přišlo do města až po poledni, slavnostně vítané místními Poláky. Podobně vstoupila policie několik dnů před vojskem i do Třince (2. října) a do Bohumína (8. října). Podle připraveného plánu byly zřizovány stanice a komisariáty PWŚl., např. v Těšíně bylo z katovických policejních rezerv vedených vrchním strážmistrem Janem Sikorou zřízeno osm zdvojených stanic PWŚl.³⁴ Policisté

Tajny front na granicy cieszyńskiej. Wywiad i dywersja w latach 1919–1939, Katowice 1993; Kazimierz BADZIAK – Giennadij MATWIEJEW – SAMUŚ Paweł, „Powstanie“ na Zaoziu w 1938 r. *Polska akcja specjalna w świetle dokumentów Oddziału II Sztabu Głównego WP*, Warszawa 1997; dílčí akce spojené s přenosem zbraní do ČSR začaly už v noci na 22. září.

³³ Narodil se v roce 1888 ve Vendryni u Třince, před první světovou válkou byl učitelem. Během války sloužil v rakouské armádě v hodnosti poručíka. V roce 1918 vstoupil do Zemského četnictva Těšínského Slezska, a od roku 1922 sloužil na hlavním velitelství PWŚl. jako pobočník komisaře, posléze byl inspekčním důstojníkem při hlavním velitelství.

³⁴ J. MIKITIN – G. GRZEŚKOWIAK, *Policja Województwa*, s. 42.

přidělení do služby na Těšínsko se soustřeďovali přímo v Těšíně nebo v Bílsku a Katovicích, odkud je přiváželi do Těšína a rozmísťovali dál na určená místa.

V poslední, čtvrté etapě (od 11. do 24. října), byly zřizovány policejní stanice i ve velkých průmyslových závodech a dolech. Už se projevoval nedostatek policejních záloh, takže s pomocí policie byly organizovány milice, jež přebíraly takové stanice; financovaly je samy závody. Do Orlové byla v polovině října převelena jízdní četa z Katovic. Dočasně delegované policejní jednotky se postupně z Těšínska stahovaly, do 28. října odešlo šest rot policejních kandidátů a dvě eskadrony jízdy. Ke dni 24. října 1938 převzal slezský vojvoda dr. Grażyński z rukou generála Bortnowského správu nad obsazeným územím a období vojenské administrace tak bylo ukončeno. Hlavní velitel PWŚl. inspektor Żółtaszek ve své hodnotící zprávě označil provedenou akci za bezprecedentní především v tom, že veškeré přípravy záboru se až do 1. října odehrávaly bez právních podkladů, i když se jednalo o civilní úřady, což znesnadňovalo policejní službu a nutilo její orgány k mimořádně pružnému jednání. Celé období se vyznačovalo velkou mírou improvizace, vytvářením příliš krátkodobých plánů, které se mnohdy ukázaly jako nepotřebné, když bylo nutné sledovat prudké zvraty událostí. Mnohé věci nešlo úspěšně předvídat, ale policie musela být natolik pružná, aby zvládla každou situaci.³⁵

Struktura PWŚl. na zabraném území Těšínska

Vedení polského státu původně počítalo i s možností, že se zábor neomezí jen na sporné území Těšínska z let 1918–1920. Ministr zahraničí J. Beck v dopisu velvyslanci J. Lipskému do Berlína sděloval 23. září 1938 pro jednání s německou vládou tři varianty záboru: ta maximální zahrnovala celé historické území Těšínského Slezska a navíc i oblast Moravské Ostravy a Vítkovic, umírněnější už nepožadovala jižní částí frýdeckého okresu a minimální verze se obešla nejen bez frýdeckého okresu, ale i bez Moravské Ostravy a Vítkovic.³⁶ Na tu poslední nakonec došlo, když kromě okresů Český Těšín a Fryštát požadovaných nótou bylo v dalším jednání získáno i několik obcí nebo jejich částí z okresu Frýdek a z okresu Čadca.³⁷ Vojvoda Grażyński ale musel připravovat

³⁵ Údaje o všech čtyřech etapách vojenské správy na zabraném území pocházejí (pokud není uveden jiný zdroj) z relací uvedených v pozn. 23.

³⁶ Zbigniew LANDAU – Jerzy TOMASZEWSKI, *Monachium 1938. Polskie dokumenty dyplomatyczne*. Warszawa 1985, s. 384.

³⁷ *Ustawa z dnia 31. 1. 1939 o podziale administracyjnym ziem odzyskanych we Frydeckiem i Czadeckiem oraz o zmianie granic niektórych gmin powiatów cieszyńskiego i frysztackiego*, in: *Dziennik Ustaw Śląskich*, Katowice 1. 2. 1939, Nr 2, poz. 6, s. 4. Šlo o části obcí Hrušov, Heřmanice, Michálkovice, Radvanice a Slezská Ostrava začleněné do fryštátského okresu, obce nebo části obcí Bartovice, Horní Bludovice, Prostřední

administraci pro maximální variantu, jež počítala „s územním zohledněním Moravské Ostravy a frýdeckého okresu pro případ, kdyby konflikt nebyl mírově urovnán“.

Předpokládal tedy zřízení okresních velitelství PWŚl. v Těšíně, Fryštátu a Frýdku a městského velitelství v Moravské Ostravě, jež měla zahrnovat 14 komisariátů a 60 policejních stanic.³⁸

Moravská Ostrava se měla členit na pět obvodů s vlastními komisariáty (tři ve městě a další ve Vítkovicích a Polské [Slezské] Ostravě, v čele městského velení stál nadkomisař Rudolf Szturc. Policejní sbor zde mělo tvořit 7 důstojníků, 250 poddůstojníků a strážníků, a 30 pracovníků vyšetřovací služby. Bylo připraveno i Policejní ředitelství Moravská Ostrava; řídil je Roman Richter a do funkcí už byli jmenováni i jeho úředníci pro úseky pasové evidence, bezpečnostní služby a ochrany hranic. Mělo sídlit v budově, uvolněné po odchodu českého policejního ředitelství z města. Také ve Frýdku mělo sídlit okresní velení PWŚl. a samostatný komisariát, další komisariát měl být v Hrušově a v okrese mělo vzniknout 25 policejních stanic. Do jednotek zde měli být zařazeni 2 důstojníci, 182 poddůstojníků a strážníků, 11 pracovníků vyšetřovací služby. Vše ale zůstalo jen v rovině přichystaných plánů, k 16. říjnu bylo velení Ostravy a Frýdku zrušeno.³⁹

Za organizační a personální výstavbu policejních struktur na obsazeném území sice odpovídal hlavní velitel PWŚl. Żółtaszek, ale v praxi ji realizoval velitel dočasné Expozitury Hlavního velitelství PWŚl. podinspektor Starzyk. Podle jeho zprávy např. byly k 11. říjnu již ustaveny všechny komisariáty i stanice PWŚl. ve fryštátském okrese. Policie se většinou usazovala v uvolněných sídlech československé policie a četnictva, před evakuací až na výjimky vyklizených (např. na stanici v Loukách údajně zůstal kompletní inventář, v Dolní Suché dva telefonní přístroje). Při převzetí stanic docházelo k incidentům jen zřídka, např. v Lazích museli policisté nejprve odzbrojit obecní policii a český střelecký spolek.⁴⁰

Bludovice, Dolní Lhoty, Horní Lhoty, Morávka, Nošovice, Šenov, Vojkovice, Žermanice začleněné k těšínskému okresu, stejně jako části obcí slovenských obcí Svrčinovec, Čierne, Skalité, Čadca, Raková, Staškov, Olešná a Turzovka (viz též Pavol MATULA, *Rozdělené Kysuce. Zabratie severných Kysúc Poľskom v rokoch 1938–1939*, Krakov 2012, s. 25).

³⁸ J. TOMASZEWSKI, *Sprawozdania z ustanowienia*, s. 286.

³⁹ Bernard KAYZER – Ziemowit Bernard KAYZER, *Policja Województwa Śląskiego i pododdziały zwarte Policji Państwowej – udział w inkorporacji Zaolzia (1938-1939) i wojnie obronnej (1939)* [dále jen *PWŚl. i pododdziały zwarte PP – udział*], in: *Przegląd Policyjny*, 2008, nr 4 (92), s. 74 a 78. Autoři podleli sugestivním plánům záboru natolik, že mylně pokládají obsazení měst Frýdku a Ostravy za aspoň dočasně realizované, uvádějí např. převzetí budovy české policie a pobyt třicetičlenné čtyř jezdecky v Ostravě atd. Viz rovněž TÍŽ, *PWŚl. i pododdziały zwarte PP – organizacja*, s. 12.

⁴⁰ APK, f. UWŚl., sig. 340; B. KAYZER – Z. B. KAYZER, *PWŚl. i pododdziały zwarte PP – udział*, s. 72.

Podle hlášení vojvodova delegáta u operační skupiny „Slezsko“ ze 26. října byla zřízena dvě okresní velitelství PWŚl., sedm komisariátů a 35 stanic.⁴¹ Oznámení o dislokaci policejních jednotek, publikované v Úředním věstníku,⁴² uvádí o jeden komisariát méně, protože místo plánovaného komisariátu v Jablunkově tam nakonec vznikla jen stanice. Naopak ze stanice v Petřvaldě vznikl později komisariát. Doplníme-li údaje z hlášení o další dochované záznamy,⁴³ dostaneme tento přehled komisariátů a stanic PWŚl. (v závorce uvádíme jejich územní působnost a případně i jméno velitele, pokud se ho podařilo zjistit):

Těšínský okres

Okresní velitelství:

2 komisariáty a 16 stanic, později dalších 5 stanic (nadkomisař Rudolf Szturc⁴⁴)

Komisariáty:

- 1) Západní Těšín (Západní [dříve Český] Těšín, Mosty u Těšína, Svibice, Dolní Žukov; strážmistr Antoni Sobik, aspirant Leon Koza-Kozarski⁴⁵)
- 2) Třinec (Třinec, Kanská, Dolní Líštná, Kojkovice; strážmistr Jerzy Ganzel, od 2. 3. 1939 komisař Jan Kubaczka)

Stanice:

- 1) Bukovec (Bukovec, Písek; strážmistr Józef Kasafier)
- 2) Bystřice (Bystřice, Nýdek, Hrádek, Košařiska, Karpentná; strážmistr Józef Macoszek)
- 3) Dobratice (Dobratice; strážmistr Franciszek Strzelec)
- 4) Dolní Bludovice (Dolní Bludovice, Životice, Dolní Datyně; vrchní strážmistr Józef Pieczka)
- 5) Dolní Lomná (Dolní Lomná, Horní Lomná; strážmistr Józef Duda)
- 6) Domaslavice (Dolní Domaslavice, Horní Domaslavice, Soběšovice; strážmistr Piotr Kubica)
- 7) Hnojník (Hnojník, Třanovice, Dolní Tošanovice, Horní Tošanovice; vrchní strážmistr Józef Rosa)

⁴¹ J. TOMASZEWSKI, *Sprawozdania z ustanowienia*, s. 286.

⁴² APK, f. UWŚl, sign. 340, s. 290 (44), 54. Komunikat o dyslokacji Policji Województwa Śląskiego na obszarze Śląska Zaolziańskiego, Dziennik Urzędowy Delegata Wojewody Śląskiego przy Dowódcy Samodzielnej Grupy Operacyjnej Śląsk, Nr 10, Cieszyn Zachodni 21. 10. 1938.

⁴³ APK, f. UWŚl., sign 339; APK, f. PWŚl., sign. 9, 10, 72-106; B. KAYZER – Z. B. KAYZER, *PWŚl. i pododziały zwarte PP – udział*, s. 74-78.

⁴⁴ Narodil se 22. ledna 1895 v Třinci, původním povoláním učitel.

⁴⁵ J. MIKITIN – G. GRZEŚKOWIAK, *Policja Województwa*, s. 42. K zajímavostem patří, že oba jmenovaní spolu s T. Zaczykem reprezentovali Polsko v šermu na olympijských hrách v Berlíně.

- 8) Horní Těrlicko (Dolní Těrlicko, Horní Těrlicko; strážmistr Adam Turoń)
- 9) Jablunkov (Jablunkov, Bocanovice, Návsí, Milíkov; strážmistr Franciszek Gniełka, vrchní strážmistr Jan Nowak)
- 10) Komorní Lhotka (Komorní Lhotka, Smilovice, Řeka, Guty; strážmistr Jan Macura)
- 11) Mistřovice (Mistřovice, Chotěbuz, Horní Žukov, Hradiště, Stanislavice; nadstrážník Rudolf Matuszek)
- 12) Mosty u Jablunkova (Mosty u Jablunkova; strážmistr Jan Kubala)
- 13) Oldřichovice (Oldřichovice, Nebory, Tyra; vrchní strážmistr Jan Mitreğa)
- 14) Ropice (Ropice, Střítež, Vělopolí; strážmistr Jan Kozusznik)
- 15) Šumbark (Šumbark; strážmistr Jan Folwarczny)
- 16) Vendryně (Vendryně, Lyžbice; strážmistr Franciszek Baron)

K těšínskému okresu byly později přiřazeny i dvě stanice zřízené v obcích zabraných na Slovensku:

- 17) Svrčinovec (Svrčinovec, Čierne, osada Klín; vrchní strážmistr Franciszek Międzybrodzki)
- 18) Skalité (Skalité, strážmistr Czesław Biliński)

A dále to byly tři stanice zřízené v obcích přiřčených z frýdeckého okresu:

- 19) Morávka (polská část Morávky; nadstrážník Michał Celary)
- 20) Šenov (Šenov; strážmistr Jan Klajn)
- 21) Vojkovice (Vojkovice; vrchní strážmistr Jan Kaleta)

Fryštátský okres

Okresní velitelství:

4 komisariáty a 19 stanic, z jedné se později stal komisariát (nadkomisař Gustaw Krzystek, od 26. 4. 1939 Romuald Bargieł)

Komisariáty:

- 1) Fryštát (Fryštát, Staré Město, Ráj; strážmistr Józef Wiśniowski)
- 2) Orlová (Orlová; aspirant Gawlik, od 20. 12. 1938 vrchní strážmistr Karol Czech)
- 3) Karviná (Karviná, Sovinec, důl Hohenegger [1. máj], důl Barbora, důl Jindřiška; vrchní strážmistr Józef Gałuszka, vrchní strážmistr Józef Branny, od 1. 2. 1939 opět Gałuszka)
- 4) Nový Bohumín (Nový Bohumín; podkomisař Rudolf Szajer)
- 5) dodatečně vznikl Komisariát Petřvald (Petřvald; od 13. 12. 1938 strážmistr Marian Twardzik, od 27.12. 1938 do 30. 6. 1939 vrchní strážmistr Antoni Wawrzyn, pak opět Twardzik)

Stanice:

- 1) Albrechtice (Albrechtice; nadstrážník Augustyn Śmiga; strážmistr Józef Stonawski)
- 2) Bohumín-Město (Bohumín-Město; strážmistr Karol Kleiman, od 21. 12. 1938 strážmistr Ferdynand Wiktor Kocur)
- 3) Darkov (Darkov; strážmistr Józef Putniarz)
- 4) Dětmarovice (Dětmarovice, Závada; strážmistr Franciszek Francus)
- 5) Dolní Suchá (Dolní Suchá, Prostřední Suchá (vrchní strážmistr Wilhelm Cimała, vrchní strážmistr Fryderyk Chrobok)
- 6) Doubrava (Doubrava; nadstrážník Władysław Stefański, strážmistr Józef Sikora, od 16. 3. 1939 strážmistr Franciszek Francuz)
- 7) Horní Suchá (Horní Suchá; strážmistr Folwarczny)
- 8) Lazy (Lazy; vrchní strážmistr Alojzy Michnik,
- 9) Louky (Louky; strážmistr Józef Oczadły)
- 10) Německá Lutyně (Německá Lutyně, Věřňovice; vrchní strážmistr Antoni Klocek)
- 11) Petrovice (Petrovice, Prstná, Marklovice; strážmistr Teodor Niemczyk, strážmistr Józef Szkandera)
- 12) Petřvald (Petřvald; vrchní strážmistr Waniek, později ze stanice zřízen komisariát)
- 13) Polská Lutyně (Polská Lutyně; nadstrážník Jan Moczala, nadstrážník Jan Krotowski)
- 14) Poruba (Poruba; vrchní strážmistr Jan Nowak, vrchní strážmistr Józef Kołder)
- 15) Pudlov (Pudlov, Vrbice; vrchní strážmistr Jeleń)
- 16) Rychvald (Rychvald; vrchní strážmistr Jerzy Wiesner)
- 17) Skřečoň (Skřečoň; nadstrážník Fryczek, strážmistr Wilhelm Cimała, vrchní strážmistr Fryderyk Chrobok)
- 18) Stonava (Stonava; nadstrážník Karol Delong, nadstrážník Jan König))
- 19) Záblatí (Záblatí; strážmistr Franciszek Staniek)

V sídle Okresního velitelství PWŚl. v Těšíně bylo postupně vybudováno Vyšetřovací oddělení (*Wydział Śledczy*), druhé takové oddělení vzniklo při Okresním velitelství PWŚl. ve Fryštátu. Od 15. října byli na Těšínsko přiděleni 34 příslušníci rozvědky ze Státní policie.⁴⁶ V Západním Těšíně dočasně existovalo i Policejní ředitelství, v jehož čele stál Karol Pietrasiński a sídlilo v budově bývalého ředitelství československé policie. Bylo zrušeno již 27. října 1938 a jeho kompetence převzali starostové jednotlivých obcí.⁴⁷ Také Expozitura Hlavního velitelství PWŚl. fungovala jen do doby, než byla ustavena řádná policejní struktura – 23. listopadu byla rozpuštěna a její agenda byla předána

⁴⁶ J. RYT, *Sprawozdanie z działalności*, s. 153.

⁴⁷ K úředníkům ředitelství patřili mgr. Władysław Legierski, Franciszek Bylok, Franciszek Donocik, Gustaw Klimsza, Adolf Parzygol, Gustaw Kaczorowski, Karol Kosowski, tři kancelářství pracovníci a dva zřízenci. B. KAYZER – Z. B. KAYZER, *PWŚl. i pododziały zwarte PP – udział*, s. 74.

Hlavnímu velení PWŚl. Její velitel, podinspektor Jan Starzyk, obdržel za „*řádně a svědomitě provedené zřízení bezpečnostní služby na zaolzańském území*“ od prezidenta Polské republiky Rytířský kříž Záslužného řádu obrození Polska.⁴⁸ Vysokých vyznamenání se posléze dostalo i všem dalším důstojníkům, kteří se zasloužili o přípravu a úspěšné provedení záboru i o rychlé ustavení polské správy.

Na novém pohraničním území se některé policejní úkoly prolínaly s činností Pohraniční stráže (*Straż Graniczna*, dále SG), např. výzvědná činnost, kontrola osob v pohraničním pásmu aj. Přesunuly se sem komisariáty SG, které se po úpravě hranic ocitly v polském vnitrozemí: komisariát SG Gorzyce se přesunul do Bohumína (zřídil služebny v obcích Bohumín, Šunychl, Pudlov, Vrbice), komisariát Zebrzydowice přešel do Orlové (služebny Orlová, Rychvald, Podlesí, Petřvald, Nová Dědina, Šenov), komisariát Těšín do Horního Těrlicka (služebny Horní Těrlicko, Dolní Datyně, Horní Bludovice, Dolní Domaslavice, Vojkovice), komisariát Ustroň do Jablunkova (služebny Jablunkov, Horní Lomná, Šance, Svrčinovec), a nově vznikl komisariát SG v Komorní Lhotce (služebny Komorní Lhotka, Bukovice, Ropička, Řeka, Slavíč).⁴⁹ Zvláště úzká součinnost mezi PWŚl. a SG se odehrávala na hraničních přechodech, kontrolovaných většinou společně. Patřily sem osobní a silniční přechody v Dolní Lomné, Vyšních Lhotách, Dobraticích, Horních Domaslavicích, Horních a Dolních Bludovicích, Nové Dědině, Petřvaldu/Michálkovicích, silniční přechody spojené s celním úřadem v Dolních Tošenovicích, Rychvaldu, Vrbici a Bohumíně (Most), železniční přechod s celním úřadem v Bohumíně-Nádraží, silniční a tramvajový přechod s celním úřadem v Petřvaldě, silniční a železniční přechod s celním úřadem v Šumbarku, Hnojníku a Mostech u Jablunkova.⁵⁰

Už během října odešla ze zabraného území zpět do vnitrozemí Polska naprostá většina policejních jednotek, jež zde měly zajistit klid a pořádek do doby, než bude zřízena civilní administrace. Na Těšínsku tak zůstaly jen dvě roty policejních kandidátů a jízdní četa ze Sosnowce, jež měly odejít do 15. prosince. Předpokládalo se, že na jejich místo přijdou kandidáti ze dvou slezských rot v počtu 107 a 250 nově přijatých mladých mužů z Těšínska, kteří už budou jmenováni příslušníky policejního sboru. Měly se rovněž zřídit dvě jízdní čety a jedna rota kandidátů v záloze.⁵¹ Již 15. října slezský vojvoda jmenoval ke dni 1. listopadu 1938 strážníky PWŚl. prvních 106 smluvních kandidátů z Velitelství policejní zálohy v Katovicích, kteří byli po čtrnáctidenním výcviku přiděleni

⁴⁸ APK, f. PWŚl., sign. 9, Rozkaz Nr 1696 z 21. 11. 1938.

⁴⁹ Zbigniew HOJKA, *Ochrona granicy państwowej na terenie Województwa Śląskiego w latach 1922-1939*, in: *Historie/Historica, Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis* 2008, č. 15, s. 96-97; Henryk Mieczysław KULA, *Polska Straż Graniczna w latach 1928-1939*, Warszawa 1994, s. 131-132, organizační struktura SG podle rozkazu Velitelství SG ze 31. 12. 1938; J. TOMASZEWSKI, *Sprawozdania z ustanowienia*, s. 308. Podle hlášení delegáta Malhommea vykonávalo službu na novém hraničním úseku 7 důstojníků a 214 poddůstojníků a mužstva. Protože hlášení pochází ze 26. 10. 1938, zmiňuje některé služebny, jež byly později zrušeny (např. Mionší vrch u Horní Lomné, Košařiska, důl Albrecht [Hedvika] v Petřvaldu.

⁵⁰ APK, f. UWŚl., sign. 340, s. 291 (45), 55. Komunikat o utworzeniu urzędów celnych i przejść granicznych na obszarze Śląska Zaolziańskiego, *Dziennik Urzędowy Delegata Wojewody Śląskiego przy Dowódcy Samodzielnej Grupy Operacyjnej Śląsk*, Nr 10, Cieszyn Zachodni 21. 10. 1938; B. KAYZER – Z. B. KAYZER, *PWŚl. i poddziały zwarte PP – udział*, s. 79.

⁵¹ J. RYT, *Sprawozdanie z działalności*, s. 153.

do služby na komisariátech a policejních stanicích po celém Těšínsku.⁵² V Orlové se usídlila 30-členná jízdní četa, další vznikla 15. července 1939 v Těšíně, již jako součást nově utvořené eskadrony PWŚl. Vznikla i ona předpokládaná záložní rota kandidátů PWŚl. (ve složení 3 důstojníci, 35 strážníků a 197 kandidátů).⁵³ V Bohumíně byla zřízena policejní škola, řídil ji podkomisař Rudolf Szajer.⁵⁴

Pokusíme se zjistit, kolik policistů PWŚl. vlastně na Těšínsku sloužilo poté, co odešly posilové jednotky. Tabulkové stavy počtu příslušníků PWŚl. byly od roku 1933 každý rok takřka totožné, pohybovaly se téměř bez odchylek kolem počtu 2372 příslušníků, a skutečné stavy bývaly o něco nižší. K 1. lednu 1937 měla PWŚl. 2382 systemizovaných míst a 2280 skutečných policistů. Uvádí se, že pro rok 1938 mělo dojít k navýšení plánovaného počtu o 320 policistů, protože se již počítalo s přípravami záboru Těšínska.⁵⁵ Podle statistiky bylo k 1. 1. 1938 v tabulkách 2532 policistů (včetně 120 smluvních kandidátů), ve skutečnosti sloužilo jen 2425 policistů. K 1. lednu 1939, tedy v době, kdy už byly poměry v záboru stabilizované, předpokládal tabulkový počet 2663 policistů (včetně 240 kandidátů), ale ve skutečnosti bylo ve stavu celkem 2981 policistů (61 důstojníků, 2680 poddůstojníků a mužstva, 240 kandidátů). Rozdíl tedy činil 556 policistů (včetně kandidátů), kteří do stavu PWŚl. přibyli během roku 1938 a je pravděpodobné, že se tak ve většině případů stalo právě kvůli záboru Těšínska. Zajímavý je určitě i údaj o tom, jaký význam byl policejní službě v toto prostoru přikládán – počátkem roku 1939 připadalo na 1 policistu 409 obyvatel Slezského vojvodství a 1,22 km² služebního terénu, zatímco na ostatním území Polska to bylo 1121 obyvatel a 12,47 km² terénu. Rozpočet Slezského vojvodství na rok 1939/1940 dokonce počítal s dalším navyšováním početního stavu PWŚl. (na rozdíl od státního rozpočtu, který s navyšováním úvazků v PP nepočítal), jež vyplývalo především ze strategické polohy vojvodství a rostoucího ohrožení země ze strany Německa. Tabulkový počet policistů měl dosáhnout až 3510 osob, z toho 82 důstojníků, 3038 poddůstojníků a mužstva a 390

⁵² APK, f. PWŚl, k. 9, Rozkaz Nr 1696 z 21. XI. 1938. Byli přiděleni do služby na komisariátech Těšín, Karviná, Orlová, Třinec, a na stanicích Albrechtice, Bohumín Město, Bystřice, Darkov, Dětmárovice, Dobratice, Dolní Suchá, Doubrava, Horní Suchá, Komorní Lhotka, Lazy, Louky, Německá Lutyně, Nový Bohumín, Oldřichovice, Petrovice, Petřvald, Polská Lutyně, Poruba, Pudlov, Rychvald, Skřečoch, Stonava, Šumbark, Vendryně, Záblatí, a na Velitelství záloh v Katovicích. B. KAYZER – Z. B. KAYZER, *PWŚl. i pododziały zwarte PP – udział*, s. 79. Autoři uvádějí, že bylo jmenováno 107 strážníků, ale v rozkaze je uvedeno jen 106 jmen.

⁵³ B. KAYZER – Z. B. KAYZER, *PWŚl. i pododziały zwarte PP – udział*, s. 73, 77, 78; TÍŽ, *PWŚl. i pododziały zwarte PP – organizacja*, s. 12; APK, f. PWŚl., sign. 10, s. 212.

⁵⁴ Otylia TOBOŁA, *Lutyńskie tango i inne historie wojenne z Zaolzia*, Czeski Cieszyn 2003, s. 330.

⁵⁵ B. KAYZER – Z. B. KAYZER, *PWŚl. i pododziały zwarte PP – organizacja*, s. 9, tabulka 1.

kandidátů. Jeho naplnění už ale zabránila válka.⁵⁶ Těmto údajům zhruba odpovídá i výsledek našeho průzkumu osobních kartoték PWŚl., který zjistil téměř 800 policistů služebně přidělených na zabrané Těšínsko (samozřejmě v různě dlouhých časových úsecích let 1938–1939).⁵⁷

Charakteristika a činnost PWŚl. na Těšínsku (1938–1939)

Policejní jednotky na Těšínsku měly tvořit především posily z řad místních Poláků, u nichž šlo předpokládat, že se budou snáze orientovat ve zdejších specifických poměrech. Očekávalo se až 600 zájemců o službu v policii, ale první nábor jich přinesl jen asi 120, později jejich počet údajně vzrostl na necelých 300 zájemců. Proto se vojvoda Grażyński musel obrátit o kádrovou pomoc k velení PP, jejíž hlavní velitel mu dal k dispozici dvě roty policejních záloh PP z Żyrardowa a Herbů. Těmto policejním kandidátům právě končila jejich kandidátská služba, takže se mnozí z nich přihlásili do PWŚl. a dostali ke 22. prosinci 1938 jmenování do hodnosti strážníků PWŚl. s přidělem k jednotkám na Těšínsku.⁵⁸

Nábor smluvních kandidátů do záložních rot PWŚl. se tak jako u PP prováděl nejčastěji s pomocí vojenských úřadů u vojáků, kteří zrovna končili základní vojenskou službu. Návrat do civilu býval někdy spojen s nesnadným hledáním práce a tak se perspektiva pravidelného žoldu, ubytování a ošacení stala pro mnohé z mladých mužů vhodným řešením jejich životní situace. To vyhovovalo i druhé straně, protože policejní kandidáti z řad vojáků zvládli rychleji a lépe i policejní výcvik. Hned v prvních dnech záboru Těšínska v říjnu 1938 zde vznikla v tomto ohledu zvláštní situace: jednou z podmínek polské ultimativní nóty ze 30. září byl požadavek, aby českoslovenští obyvatelé polské národnosti, pocházející z okresů Fryštát a Český Těšín, jejichž odstoupení nóta požadovala, byli ihned propuštěni z vojenské služby v československé armádě a mohli se vrátit domů.⁵⁹ Tak se také stalo a záhy se do policejních služeb hlásili první propuštění vojáci, kteří to pokládali za výhodnou pracovní příležitost v tehdejší

⁵⁶ R. LITWIŃSKI, *Korpus policji*, s. 109, 111; J. MIKITIN – G. GRZEŚKOWIAK, *Policja Województwa*, s. 30. Autoři uvádějí ještě vyšší stavy policistů PWŚl., bohužel bez odkazů na zdroje (pro rok 1938 uvádějí 2484 tabulkových a 3090 skutečných policistů, pro rok 1939 uvádějí 3195 tabulkových a 3585 skutečných policistů).

⁵⁷ APK, f. PWŚl., sign. 72-106. Celkem 297 policistů sloužilo na stanicích PWŚl., 358 na komisariátech, 29 na okresních velitelstvích, 40 ve vyšetřovacích odděleních, 53 v jízdních čtách, 14 ve velení 3. roty policejních kandidátů.

⁵⁸ B. KAYZER – Z. B. KAYZER, *PWŚl. i pododziały zwarte PP – udział*, s. 73, 80; APK f. UWŚl. sign. 340.

⁵⁹ M. BORÁK, *Zábor Těšínska*, s. 207.

hospodářsky nejisté době. Ostatně i podle dobových polských výzkumů byla na prvním místě motivace kandidátů vstupu do policejní služby hrozba nezaměstnanosti, daleko před obdivem k policejní práci nebo udržováním rodinných tradicí.⁶⁰

V konkrétní situaci Těšínska mohlo však uchazeče motivovat i vlastenecké nadšení, zřetelné hlavně v prvních dnech záboru. Ostatně otázka státní spolehlivosti byla pečlivě posuzována zvláště u uchazečů z řad bývalých československých vojáků. Jak se zdá, vadilo to hlavně v případech, kdy vojáci řešili v minulosti stejnou hrozbu nezaměstnanosti při odchodu do civilu přijetím nabídky stát se vojákem z povolání. Např. Jerzy Kostka z Nýdku zůstal v československé armádě jako rotmistr, a když se v říjnu 1938 vrátil domů a chtěl vstoupit do PWŚl., byl rázně odmítnut, přestože se vždy hlásil k polské národnosti.⁶¹ V případě vojáků základní služby to obvykle nevadilo a jejich odborná kvalifikace byla spíše předností, mnohdy se jim uznávaly i hodnosti, dosažené už v československé armádě. Naopak vojáci přivyklí liberálnějším poměrům v československém vojsku si obtížně zvykali na přísnější polské poměry, např. strážník Józef Łupiński z Hrádku vzpomínal, jak nadřízené zlobilo, když se jim jenom „hlásil“, protože podle polských zvyklostí se podřízený musel „poslušně hlásit“.⁶² Analýzou dochovaných personálních spisů se podařilo zjistit, že do PWŚl. bylo přijato nejméně 126 bývalých vojáků československé armády, a další sloužili také v československé policii, četnictvu nebo celní službě.⁶³ Kartotéky jsou neúplné, takže ve skutečnosti bylo takových osob ještě více, neboť základní vojenskou službou museli projít takřka všichni mladí muži z Těšínska. Jistou známkou nedůvěry vůči nim může být zjištění oné analýzy, že ze 263 rodáků z území ČSR, tedy převážně z Těšínska, kteří byli v kartotéce PWŚl. nalezeni, bylo celkem 97 policistů (tedy více než třetina) posláno do služby na stanice a komisariáty PWŚl. ve vnitrozemí Polska, ač úřady stále prohlašovaly, že na Těšínsko chtějí zařadit především policisty místního původu.⁶⁴

V katovickém státním archivu lze najít též doklady o dobové hysterii spjaté s hledáním zrádců a odrodilců, kteří se údajně chtěli vloupat do řad policie. Např. Vyšetřovací oddělení PWŚl. ve Fryštátu šetřilo na jaře roku 1939 udání na bratry Jana a

⁶⁰ R. LITWIŃSKI, *Korpus policji*, s. 132.

⁶¹ O. TOBOŁA, *Lutyńskie tango*, s. 337-338. Později byly podmínky pro zaměstnávání pracovníků bývalých československých státních služeb ve službách polských upraveny a J. Kostka mohl nastoupit jako civilní pracovník vojenské evidence záloh (*Wojskowa Komenda Uzupełnień*).

⁶² Tamtéž, s. 385.

⁶³ Např. Jan Buzek, Karol Dominik, Erwin Rusek.

⁶⁴ APK, f. PWŚl, sign. 72-106.

Alojzyho Golasowské, strážníky ze stanic v Mostech u Jablunkova a Porubě u Orlové. Byli obviněni ze členství v české Národní gardě, jejímž úkolem podle policejního zjištění bylo „vytvářet bojůvky proti Polákům na Zaolzánském Slezsku, rozbíjení polských schůzí, utlačování Poláků, kteří poslali své děti do polské školy...“ Vyšetřovatelé si ověřili, že bratrům dala doporučení k přijetí stanice PWŚl. v Petrovicích a úředník Karpeta z pojišťovny ve Fryštátě, pokládáný za spolehlivého polského činitele. Strážmistr, který případ vyšetřoval, získal „konfidenční cestou“ fotografii, na níž byl jeden ze strážníků v údajném stejnokroji českých gardistů. Podařilo se mu identifikovat všechny osoby na snímku a nakonec zjistil, že nešlo o žádnou bojůvku, ale o členy místního českého hasičského sboru z Dolních Marklovic v obvyklých uniformách, Čechy i Poláky. Jiných výtek vůči bratrům Golasovským nebylo, takže v policejním sboru zůstali.⁶⁵ Podobné obvinění ze zrady polského národa přišlo z Bystřice na strážníka Wiktora Kuliga z komisariátu v Novém Bohumíně, ale nevíme, jak bylo vyřízeno, u strážníka Jerzyho Wałacha byla zjištěna „čechofilská minulost“ a byl přeložen z Nového Bohumína do Katovic aj.⁶⁶

Svérázným svědectvím o dobové atmosféře vlasteneckého nadšení byly emocionálně motivované žádosti o přijetí do řad policie. Např. sedmnáctiletá Emilie Gałuszková z Karviné uváděla, že jako dobrá Polska by byla velmi šťastná, kdyby byla přijata do policejní školy a mohla dobrovolně sloužit „v tak velmi pěkné policii“, která se jí velmi líbí. Hlavní velení PWŚl. jí však obratem odpovědělo, že její žádost „nemůže být vzata v úvahu vzhledem k tomu, že v Policii Slezského vojvodství neexistuje oddělení ženské policie“, a odkázalo ji na Hlavní velení Státní policie ve Varšavě, kde ženy přijímají.⁶⁷ Jiným typickým projevem dobového nadšení je zápis o tom, že mladí muži ze „zaolzánského území“, povolání ve dnech 2. a 3. listopadu 1938 do služby w PWŚl., „oceňující význam síly námořní flotily, složili z vlastní iniciativy částku 135,25 zlotých s určením na stavbu stíhacího námořního člunu »Slezsko«“.⁶⁸

⁶⁵ APK, f. PWŚl., sign. 71, s. 96-102; M. BORÁK, *Ofiary Zbrodni*, s. 102. Bratři Golasowští pocházeli ze 12 sourozenců; Alojzy byl zavražděn spolu s polskými policisty v Medném u Tveru, osud Jana není znám, Walter a Leopold byli za války v polské partyzánské skupině.

⁶⁶ APK, f. PWŚl., sign. 71, s. 118-121, 181. Udání na W. Kuliga je psáno v místním nářečí („był zrajca narodu polskiego a dziś ma być policyjantym“).

⁶⁷ APK, f. PWŚl., sign. 80; R. LITWIŃSKI, *Korpus policji*, s. 107. Ženy v PP skutečně sloužily, např. v únoru 1939 jich tam bylo 186, z toho 2 v důstojnických hodnostech.

⁶⁸ APK, f. PWŚl., sign. 9, Rozkaz Nr 1700 ze 17. 12. 1938; R. LITWIŃSKI, *Korpus policji*, s. 131. Pro srovnání: žold smluvních kandidátů na strážníka činil 8 grošů denně a měsíční doplatek 45 zlotých.

Za normálních okolností probíhal výcvik policejních kandidátů v tzv. přípravné službě po dobu nejméně tří měsíců. To však po odchodu posil z Těšínska nebylo možné dodržet, takže hlavní velitel PWŚl. ve svém rozkaze z 2. prosince 1938 zdůrazňoval: „Připojení Zaolzí do Slezského vojvodství způsobilo přijetí 300 mladých lidí do PWŚl. Tak velký počet nových policistů nemůže projít normálním přeškolením v příslušných kursech v blízké budoucnosti. Z tohoto důvodu spadá na vedoucí jednotek a okresní velitele hlavní povinnost zabývat se vyškolením nových strážníků, kteří jim byli přiděleni.“ Připomínal starší rozkaz o školení policistů (ze 20. 6. 1934) a dodával, že jen jeho důsledným plněním lze urychlit služební způsobilost nově přijatých policistů: „Není dovoleno za žádných okolností svěřovat péči o ně strážníkům málo svědomitým a v službě nedbalým.“ Okresní velitelé jsou povinni v tomto hledu osobně kontrolovat vedoucí komisariátů a velitele stanic.⁶⁹ Ve svém vánočním rozkaze z 19. 12. 1938 hlavní velitel PWŚl. inspektor Żółtaszek ocenil mimořádné nasazení policistů na Těšínsku i přínos důstojnických posil z vnitrozemí, bez nichž by zde policejní strukturu nešlo vytvořit: „V tomto roce budeme prožívat Vánoce i Nový rok pod dojmem oněch povznášejících okamžiků, kdy došlo k připojení Zaolzí do Polska. [...] ... právě nyní, kdy se na Zaolzí zavádí nový pořádek, musí policie neúnavně vykonávat své povinnosti nad normu, aby se zhostila všech úkolů, jež se před ní nakupily v počátečním období. [...] Velká část důstojníků byla přenesena na Zaolzí, aby zde svými služebními zkušenostmi, získanými v předchozích, někdy velmi obtížných funkcích, vytvořili základy bezpečnostní služby.“⁷⁰

Koordinace vojenských akcí s činností policie při obsazování odstoupeného území vyžadovala co nejužší vzájemnou spolupráci obou složek a hlášení velitele PWŚl. potvrzuje, že tomu tak skutečně bylo (snad jedinou výjimkou byl kompetenční spor mezi plukovníkem Sadowským a nadkomisařem Zdanowiczem při obsazování okolí Fryštátu 8. října).⁷¹ Vojenské hlášení z té doby uvádí, že vojsko sice nebylo přímo odpovědné za stav všeobecné bezpečnosti, ale že již samotná dislokace a pohotovost vojenských jednotek zde sehrávala důležitou roli. Bylo zřízeno zvláštní důstojnické stanoviště, jež mělo za úkol předcházet diverzním akcím, zjišťovat zahraniční kontakty a potírat cizí rozvědku. Podobné zaměření mělo i samostatné důstojnické stanoviště DOK V (*Dowództwo Okręgu Korpusu Nr 5, Velitelství okruhu sboru č. 5 – Krakov*), jež mělo navíc

⁶⁹ APK, f. PWŚl., sign. 9, Rozkaz Nr 1697 ze 2. 12. 1938.

⁷⁰ APK, f. PWŚl., sign. 9, Rozkaz Nr 1701 z 19. 12. 1938.

⁷¹ J. RYT, *Sprawozdanie z działalności*, s. 153.

zkoumat i národnostní vztahy a komunistické hnutí na obsazeném území z hlediska ochrany polských ozbrojených sil.⁷²

Hlášení o činnosti PWŚl. konstatuje, že ani v době obsazování Těšínska a vytváření policejních struktur na obsazeném území nebyla ohrožena bezpečnost obyvatelstva. Došlo jen k několika zásahům při rozhánění protipolských manifestací v Rychvaldu a k zásahům při pohraničních incidentech v okolí Petřvaldu.⁷³ Z hlášení české Stráže obrany státu a četnických stanic se však dovídáme o mnoha dalších incidentech. Např. živelné shromáždění několika stovek českých obyvatel 18. října 1938 poblíž Petřvaldu, kde čekali na příjezd delimitační komise a protestovali proti připojení území Polsku, bylo polskou pohraniční stráží a četou jízdní policie z Orlové s použitím gumových obušků a služebních psů násilně rozehnáno, přičemž došlo ke zranění několika osob. Dne 5. listopadu byl při výkonu služby zatčen polskou policií v Petřvaldu průvodčí místní elektrické dráhy Antonín Závada a předán do vazby soudu ve Fryštátě s obviněním ze špionáže a z účasti na manifestaci proti zabránění radvanického Dolu Ludvík. Po likvidaci protestní stávkou horníků proti záboru Dolu Pokrok a Hedvika v Petřvaldu byl zatčen bývalý český starosta obce a několik údajných inspirátorů stávkou, někteří z nich byli zbiti a na 500 českých horníků bylo propuštěno z práce.⁷⁴ Policie dbala i na dodržování zákazu veřejných vystoupení polských socialistů a odborových předáků, pokud by mohla vzbuzovat pochybnosti o jejich vztahu ke státní politice (tak byla např. v únoru 1939 zakázána shromáždění v Neborech a Nýdku).⁷⁵ Ve dnech 14. – 17. října byla na Těšínsku provedena úřední výměna českých korun na zloté. První rota policejních kandidátů z Katovic byla pověřena, aby doprovázela transporty s penězi do padesáti měst a obcí, v nich bylo vytvořeno přes 80 výměnných středisek; policisté pak střežili i místa, kde se výměna peněz odehrávala.⁷⁶

Už v prvních týdnech října 1938 se v hlášeních o situaci na Těšínsku uvádí, že *„jednou z hlavních činností policie na obsazovaných územích byl dohled nad nepřátelskými*

⁷² Robert KOWALSKI, *Raport z prac Oddziału II Sztabu Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Śląsk“*, in: Od Zaolzia po Jaworzynę. Rewindykacje graniczne jesienią 1938 roku, Nowy Targ 2004, s. 168.

⁷³ J. RYT, *Sprawozdanie z działalności*, s. 152-153.

⁷⁴ Mečislav BORÁK, *Druhá fáze delimitace hranic mezi Československem a Polskem na Těšínsku v listopadu 1938 (výběr dokumentů)*, Časopis Slezského zemského muzea – Série B, 49, 2000, s. 59-60, 79, 85-86.

⁷⁵ Edward DŁUGAJCZYK – Tomasz FAŁĘCKI (eds.), *Na Górnym Śląsku przed wybuchem wojny. Wybór tekstów źródłowych z 1939 roku*, Katowice 1999, s. 90.

⁷⁶ B. KAYZER – Z. B. KAYZER, *PWŚl. i pododdziały zwarte PP – udział*, s. 73; J. RYT, *Sprawozdanie z działalności*, s. 153; J. TOMASZEWSKI, *Sprawozdania z ustanowienia*, s. 301, 303. Původní kurs 8 Kč za 1 zlotý, zavedený 4. října, byl vůči koruně značně nevýhodný; od 12. října byl změněn na kurs 6,25 Kč za 1 zlotý, protože o den dříve již Straż Graniczna definitivně převzala novou hranici; Dziennik Urzędowy Delegata Wojewody Śląskiego przy Dowódcy Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Śląsk“ Nr 6, poz. 43.

českými živly a jejich odsun za hranice. Tato akce značně posílila sebevědomí místních obyvatel a přičinila se o masové zápisy dětí do polských škol.⁷⁷ Takřka shodně to líčí i zpráva vojenských orgánů: „Kromě zajištění bezpečnosti na zaolzánském území provádí policie vysídlování obtížných českých živlů ze Zaolzí do Československa, a vedle toho se účastní akce dodatečných zápisů do polských škol.“⁷⁸ Policie tedy asistovala při přeregistraci žáků do polských škol, neboť české byly zrušeny, což se mnohde neobešlo bez protestů rodičů. Ty ale zvolna ustávaly zároveň s rostoucím odchodem českých rodin z Těšínska. Podle přijatých nařízení měly z Těšínska odejít tzv. „náplavové“ živly, tedy Češi, kteří se tam přistěhovali až po roce 1918, a také „čechofilové“, kteří vystupovali aktivně pročesky nebo protipolsky. Jak dokládá např. návrh politiky vůči Čechům na obsazeném území, vyhotovený na Ministerstvu zahraničních věcí ve Varšavě 4. října, měla směřovat k tomu, aby se mezi Čechy vytvořila „psychóza nevyhnutelnosti odchodu“ z území Těšínska. Už před vstupem polských vojsk se měly uskutečnit teroristické akty, jež by přiměly Čechy k útěku, pak mělo dojít k zatčení známých protipolsky orientovaných osob s výstrahou pro veřejnost, k vysídlování zatčených a jejich okamžitému odsunu za hranice, k využití skupin dobrovolníků, kteří by vyváželi jednotlivé osoby za hranice s poučením, že jejich návrat do Polska je pro ně spojen s ohrožením života, k vydání rozkazu bezpečnostním a pohraničním složkám, aby utíkajícím osobám nečinily těžkosti, k propuštění veškerého českého personálu v administraci, dolech, hutích a závodech včetně lékařů, advokátů, majitelů restaurací aj.⁷⁹

V Úředním deníku, vydávaném pro informaci veřejnosti na obsazeném území, se objevila vyhláška z 10. října, podle níž by se obyvatelé české národnosti měli do 1. listopadu z Těšínska vystěhovat.⁸⁰ V literatuře a pramenech se uvádí, že se nakonec z Těšínska vystěhovalo přes 30 000 Čechů, ať už k tomu došlo příkazem k vysídlení, přímým či nepřímým nátlakem okolí a úřadů, ztrátou možnosti obživy nebo z obav o bezpečnost rodiny a majetku. Ještě koncem prosince 1938 pořídily policejní stanice na

⁷⁷ J. RYT, *Sprawozdanie z działalności*, s. 152.

⁷⁸ Robert KOWALSKI, *Raport z prac Oddziału II Sztabu Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Śląsk“*, in: *Od Zaolzia po Jaworzynę. Rewindykacje graniczne jesienią 1938 roku*, Nowy Targ 2004, s. 167.

⁷⁹ Jerzy TOMASZEWSKI, *Projekty polityki polskiej wobec Czechów na Zaolziu po 1 października 1938 r.*, *Slezský sborník* 100, 2002, s. 307-308. Memoriał naczelnika Wydziału Polaków Zagranicą w Ministerstwie Spraw Zagranicznych (E.II.) Władysława Józefa Zaleskiego o sytuacji na Zaolziu.

⁸⁰ *Dziennik Urzędowy Delegata Wojewody Śląskiego przy Dowódcy Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Śląsk“*. Nr 4 poz. 33.

Těšínsku seznamy téměř čtyř tisíc českých obyvatel určených k vysídlení.⁸¹ Policejní složky se na vysídlování bezprostředně podílely – evidovaly a kontrolovaly obyvatele české národnosti, předvolávaly je k výsledům, doručovaly příkazy k vysídlení a dohlížely na jeho průběh. Někdy při tom nepochybně docházelo ke konfliktům, k vyrovnávání starých křivd i k působení nových, jak to při takových radikálních politických zvratech bývá obvyklé. V publikovaných vzpomínkách i v archivech jsou desítky dokladů o tom, že vůči zatčeným českým občanům bylo při výsledích na stanicích policie užíváno fyzické násilí. Např. na stanici v Petřvaldu byl za údajné pomluvy Poláků zbit místní občan J. Lejsek, na stanici v Porubě byl zbit po celém těle obušky horník F. Hovorka, v Šunychlu byl zbit policisty v odvetu za útok bojůvky valcír A. Štefek, na stanici v Darkově byli zbiti dva místní občané Smuž a Chudík za zpěv českých písní aj.⁸² V Zemském archivu v Brně se nacházejí soubory výpovědí českých uprchlíků z Těšínska, pořízené policejními a četnickými orgány a mnohdy doplněné i fotodokumentací utrpěných zranění, jež vypovídají o bití zatčených polskými policisty na stanicích PWŚl. nebo v obecních hostincích, např. v Dětmarovicích (F. Sýkora, F. Něbroj), Rychvaldu (R. Božek, E. Herman, M. Ptašek), Petřvaldu (J. Karkoška, L. Václavek, R. Toman, A. Fris, J. Roubalík, za nejasných okolností zemřela na stanici 1. 2. 1939 F. Šustková), Komorní Lhotce (K. Doležálek), Skřečoni (J. Plaček, J. Fluksa, R. Smítal), Kopytově (E. Ganita, K. Kališ, E. Krawiec), Šunychlu (A. Štefek, J. Gaszczyk), Dolní Lutyni (T. Bystroň), na policejním komisařství v Orlové (A. Burkotová).⁸³ Vedle stížností na hrubé zacházení ze strany policistů známe však i příklady včasného varování postižených obyvatel a pomoci v nouzi. Našel se i místní policista, který raději požádal o přeložení do vnitrozemí, aby se nemusel na vysídlování někdejších sousedů podílet.⁸⁴

Patrně nejčastější záminkou k vysídlení byla odvěta za akce tzv. Slezského odboje, spíše živelného hnutí českého odporu proti polské okupaci Těšínska než jednoduše odbojové organizace. I když tyto oddíly nebyly na rozdíl od polských oddílů OB organizovány ústřední vojenskou rozvědkou, až zhruba do počátku roku 1939 bylo toto

⁸¹ Rudolf ŽÁČEK, *Zábor Těšínska v říjnu 1938 a problematika jeho evakuace*, in: *Časopis Slezského muzea*, série B, 37, 1988, s. 222.

⁸² Jiří LAMPA, *Od včerejška k dnešku*. Třinec 1964, s. 131; Valentin VALEČEK, *Těšínsko za polské okupace v letech 1938–1939*. Rukopis. Ostrava 1966, s. 15, 17, 102.

⁸³ Zemský archiv Brno, fond Zemský úřad Brno, k. 297, 299, 301, 305, 307, 309. Opisy protokolů spolu s lékařskými posudky a fotografiemi byly předány Ministerstvu zahraničních věcí v Praze, předsedovi polské části smíšené komise pro Těšínsko Dr. Kulczyckému a jeho prostřednictvím vojvodovi Grażyńskému, který přislíbil, že případy zneužití pravomoci nechá prošetřit. Výsledek šetření však nebyl sdělen a další jednání zřejmě přerušila okupace zbytku republiky.

⁸⁴ O. TOBOŁA, *Lutyńskie tango*, s. 387.

hnutí československými úřady v podstatě tolerováno a některými jednotlivci z řad československé policie a armády i podporováno. Proto dostala PWŚl. významný úkol – zamezit všemi prostředky sabotážní, diverzní a teroristické činnosti bojůvek tzv. Slezského odboje, Podle neúplných údajů provedly bojůvky Slezského odboje přinejmenším 60 protipolských akcí, včetně ozbrojených přeпадů a granátových útoků, sabotáží na komunikacích a železnici apod. Byly namířeny proti polskému vojsku, Pohraniční strážci, polským úřadům, školám i konkrétním polským činitelům, ale některé z nich směřovaly přímo proti PWŚl. Lze zmínit např. ostřelování policejní hlídky 22. a 23. října u Dolu Hedvika v Petřvaldu, střelbu 14. listopadu na hlídku ve Skřečoni, zastřelení polského policisty 27. října u Rychvaldu aj. Velmi časté byly granátové útoky ze zálohy, jež způsobily zranění policisty 24. prosince u Rychvaldu a dalších třech policistů 27. prosince tamtéž, zranění policisty 7. prosince v Dětmarovicích a dvou dalších policistů 22. prosince přímo před vchodem do tamní stanice PWŚl. Další akce českých bojůvek byly zaznamenány poblíž nové hranice u Šenova, Radvanic, Michálkovic, Hrušova a Muglinova.⁸⁵

Zesílení bojové a diverzní činnosti Slezského odboje na konci roku 1938 vyvolalo na polské straně přísná odvetná opatření. Na Těšínsko bylo dodatečně vysláno 80 policistů a 15 příslušníků rozvědky, jednotkám bylo přiděleno 15 policejních psů. Jen v lednu provedla policie asi 200 domovních prohlídek a zajistila několik pušek a municí. Nejdůležitější odpovědí na útoky ale zůstalo hromadné vysídlování českých rodin. Hlášení Vojvodského úřadu z února 1939 uvádí: „*Aby se učinila přítrž dalším diverzním akcím, použil Vojvodský úřad ve větším rozsahu vysídlování osob českého původu po každé dokonané diverzní akci na zdejších území, a současně vydal policejním orgánům energické nařízení ohledně zdokonalení prevenční služby na ohrožených úsecích polsko-česko-slovenské hranice. [...] Nařízení o vysídlování byla přijata polským obyvatelstvem s plným porozuměním, jako odůvodněná bezpodmínečnou nutností vzhledem k tomu, že české úřady útočné akce tolerují. Nařízení navíc přiměla mnoho čechofilsky zaměřených osob, jichž se vysídlovací akce netýkala, k dobrovolnému opuštění území a vystěhování za hranice. Protože vysídlení postihlo převážně osoby dosti majetné či zaujímavější významné společenské postavení, ovlivnilo to do značné míry i přístup úřadů k dosud zcela*

⁸⁵ Mečislav BORÁK, *Česká diverze na Těšínsku v letech 1938–1939*, Slezský sborník 94, 1996, s. 49-50; Piotr KOLAKOWSKI, *Czeskie działania sabotażowo-dywersyjne przeciwko Polsce jesienią 1938 roku*, Słupskie Studia Historyczne, 2007, Nr 13, s. 342; Jerzy TOMASZEWSKI, *Sytuacja w okręgu Konsulatu RP w Morawskiej Ostrawie w grudniu z 1938 r. (raport kierownika Konsulatu RP)*, Slezský sborník 100, 2002, s. 59-60; E. DŁUGAJCZYK, *Tajny front*, s. 190-191.

*bezostyšným akcím Slezského odboje.*⁸⁶ Československé úřady se uklidněním situace skutečně začaly vážně zabývat – už 31. prosince 1938 se v Petřvaldě konala schůzka plukovníka Jana Satorie se zástupci polského vojska, policie a starosty fryštátského okresu, na níž bylo přislíbeno vyšetření incidentů a zlepšení spolupráce ochránců hranic. Nicméně 21. ledna 1939 bylo v odvetu za granátový útok na taneční zábavu ve Skřečoni vypovězeno 500 českých rodin, po útoku na polskou policejní hlídku u Radvanic 25. ledna následoval odvetný útok na československou policejní stráž aj. Teprve jednání generála Hrabčíka s vojvodou Grażyńským 14. února v Katovicích, kam přijel jako vládní zmocněnec, přineslo zklidnění. Generál dokonce 3. března ve Fryštátě přislíbil i rozpuštění bojůvek Slezského odboje, ale než k tomu mohlo dojít, byl zbytek republiky obsazen německými okupanty.⁸⁷

V nové situaci po zániku Česko-Slovenska od jara do konce léta 1939 se značně změnila i poměry na Těšínsku. Pod hrozbou německého útoku česko-polské pútky ustávaly a Těšínsko se dokonce stalo nejfrekventovanějším místem ilegálních přechodů z protektorátu do Polska, kde se začal se souhlasem polských úřadů organizovat československý zahraniční odboj. Přes Těšínsko vedly zpravodajské kontakty s československým konzulátem v Krakově a jeho prostřednictvím i s vedením národního odboje v Paříži, v Katovicích se vytvářely základy československého vojenského odboje. Přes hranice zde ilegálně přešlo nebo bylo převedeno několik tisíc emigrantů, ohrožených nacistickým režimem, nebo usilujících o účast v boji proti nacistům v zahraničních armádách. Mnozí z nich sice byli po přechodu hranic hlídkami SG nebo PWŚl. zatčeni, ale po ověření totožnosti jim byl umožněn odchod do středisek v Krakově a Katovicích. Známe však také případy, kdy byli přeběhlíci vráceni zpět do protektorátu, někdy i přímo do rukou německých strážů nebo gestapa, což pro zadržené mohlo mít tragické následky, zvláště v případě komunistů a židů, kteří mezi navrácenými převažovali.⁸⁸ Zrovna tak ale známe četné případy nezištné pomoci utečencům, a to nejen prostřednictvím záchytných sítí několika podpůrných organizací. Např. přímo

⁸⁶ Edward DŁUGAJCZYK – Tomasz FAŁĘCKI (eds.), *Na Górnyim Śląsku przed wybuchem wojny. Wybór teksow źródlowych z 1939 roku*, Katowice 1999, s. 46, 58; Edward DŁUGAJCZYK, *Tajny front*, s. 189, 191.

⁸⁷ Mečislav BORÁK, *Neznámé dokumenty k činnosti tzv. Slezského odboje*, Slezský sborník 96, 1998, s. 297-298, 301.

⁸⁸ APK, f. PWŚl., sign. 491. Podle hlášení hlavního velitelství PWŚl. bylo od 15. března do konce června 1939 zadrženo 176 Židů z bývalého Československa, kteří byli po výsledku předání zpátky do protektorátu.

v policejní škole PWŚl. v Bohumíně našlo první ubytování a stravu asi dvě sta českých utečenců, kteří přešli hranice v okolí Rychvaldu.⁸⁹

Zatímco český odpor proti polskému obsazení Těšínska po okupaci Ostravska německými nacisty utichl, začaly proti němu stále častěji aktivně vystupovat těšínská Němci a někteří z nich se podíleli i na přípravě vojenské agrese do Polska. Je zřejmé, že potírání německé iredenty patřilo v té době k nejvýznamnějším úkolům PWŚl. Prostřednictvím německých konzulátů v Těšíně a Katovicích byli místní Němci zapojeni do výzvědné a propagandistické činnosti hitlerovského Německa, k níž patřily i rozsáhlé sítě agentů a konfidentů sicherheitsdienstu a abwehru. Vratislavská ústředna abwehru zorganizovala na Těšínsku z místních nacistů diverzní a bojové oddíly, budované po vzoru sudetoněmeckých freikorpsů. Existovaly v Těšíně, Bohumíně, Fryštátu, Karvině, Třinci a Jablunkově, měly spojení na pohraniční obce i průmyslové podniky a jejich příslušníci uskutečnili na Těšínsku několik sabotážních a provokačních akcí. Nejznámější z nich se odehrála 26. srpna 1939, kdy diverzní jednotka pod velením poručíka Alberta Herznera, zformovaná na Slovensku z nacistů z okolí Jablunkova, obsadila na několik hodin nádraží v Mostech u Jablunkova poblíž tunelu na strategické železniční trati Bohumín-Žilina. Protože však válečné přepadení Polska bylo o týden odloženo, musela se jednotka rychle stáhnout zpátky na Slovensko a německá armáda se za tento incident Polsku oficiálně omluvila.⁹⁰

V atmosféře hrozby konfliktu s Německem se od dubna 1939 PWŚl. připravovala k válečné mobilizaci, řízení civilní obrany a podílu na obraně hranic, ale i ke zničení úřední agendy a provedení evakuace do frontového zázemí. Rozkaz k mobilizaci PWŚl. vydal slezský vojvoda 30. srpna 1939. Započala organizace civilní obrany, zabezpečení veřejných a průmyslových objektů, do služby byly povolány všechny policejní rezervy, utvářely se závodní stráže a civilní milice. Nečekaný útok německé armády 1. září už neumožnil rozvinutí mobilizačních plánů a urychlil evakuaci z území jen chabě vojensky bráněného Těšínska, jež bylo okupanty dobyté již během prvního dne války. Urychlená povinná evakuace se týkala všech příslušníků policejního sboru i s rodinami, civilní pracovníci a smluvní policisté se mohli k evakuaci přidat dobrovolně. Odvážela se i přichystaná úřední dokumentace, zbraně a střelivo. Většina stanic byla včas evakuována,

⁸⁹ O. TOBOŁA, *Lutyńskie tango*, s. 330.

⁹⁰ Andrzej SZEFER, *Prywatna wojna leutnanta Alberta Herznera, czyli niemiecki napad na Przełęcz Jabłonkowską w nocy z 25 na 26 sierpnia 1939 r.*, Katowice 1985, s. 26-54, 80-82.

ale první policisté padli v boji např. ve stanicích na území Slovenska (ve Svrčinovci a ve Skalitém, kde padl i velitel stanice Józef Czesław Biliński⁹¹). Některé jednotky PWŚl. se vedle vojska účastnily i souvisejších obranných bojů. Hlavní součásti PWŚl. ustupovaly ve směru na Kielce, Lublin a Łuck,⁹² jednotky z Těšínska se dostaly většinou do okolí Lvova a Tarnopolu. Sovětská armáda, která 17. září vpadla do Polska, odřízla ustupujícím jednotkám přístup k rumunské hranici na jihovýchodě země. Do sovětského zajetí se tak dostalo na 12 tisíc polských policistů,⁹³ více než polovina z nich pak byla na jaře roku 1940 v rámci tzv. katyňského zločinu povražděna příslušníky sovětské bezpečnosti ve Tveru (tehdejším Kalininu) a zakopána v lese u obce Medné. Byla mezi nimi i podstatná část policejního sboru PWŚl., včetně 350 policistů z dnešní české části Těšínska.⁹⁴ Okolnosti tohoto tragického vyústění osudu slezských policistů si však zaslouží samostatné zpracování.

⁹¹ P. MATULA, *Rozdelené Kysuce*, s. 78-79.

⁹² *Wrzesień 39 w pamięci dzieci ofiar NKWD*, Katowice 2010, s. 29.

⁹³ Grzegorz GRZEŚKOWIAK, *70. rocznica mordu NKWD na polskich policjantach*, in: Adam DUDEK – Ryszard KACZMAREK – Mirosław WĘCKI, *Dobro publiczne mieć zawsze przed oczyma... Policja Województwa Śląskiego 1922–1939*, Katowice 2010, s. 30.

⁹⁴ Mečislav BORÁK, *Ofiary Zbrodni Katyńskiej z obszaru byłej Czechosłowacji*, Opava 2011, s. 85-179.